

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА III СВЕСКА VII и VIII

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE
ЗА ЈУЛ И АВГУСТ
ЂУРЂЕ
CRNOJEVIĆ

ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Проф. ЛАЗАР Т. ПЕРОВИЋ.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1897.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

НОЋНИ САСТАНАК

На обалу Јадран-мора,
Ноћ ме тамна ухватила;
— Спустила се с кршних гора,
Па развила мрка крила.
..... У та крила непрозирна
Све се тихо санку спрема,
Ћуте горе, ... поља мирна,
— А по небу зв'језда нема.
Само мјесец горе бл'једи,
Пливајући кроз облаке,
Кад-кад трепне и погледи,
И на море спусти зраке;
... Сјевне зраке по таласи,
— Затрени, па с' угаси.
Живота нема, нема није јава,
Све мирно ћути, ... у мрсној ослави.
Ни једне зв'језде у свемиру није,
Смирнуто небо облачина крије.
А пусто море
Слегло се и сања,
Без хитра вала
И без жуберкања.

. . . . .
Ал' шта би ово?!.. Сјевну л' муња жарка?
Пренуше л' врата на небесном храму?!
... Је л' јава ово?.. Сан ил' пуста варка?
— Ил' св'јетом анђ'о пролети кроз таму?

Прољеће и мину
И свјетлости неста;
А ја гледнух с' мога
Самохрана мјеста;
... Гледнух у ту тмину
И дрхтнух срцем, — кад сам боље згледо —
Преданном стоји једно бл'једо чедо:

Свилене косе низ плећа јој пале,
 Жарке јој с' очи у ме загледале;
 Чело је младо подигнула горе,
 Ал' две три на њем' урезане боре.
 ... И кликнух јасно: „ко си, момо?.. збори!
 Да л' анђ'о ноћи,... ил' те пако створи?
 Да л' злодух морски? — шта ћеш у тој тами?“
 ... А она шапну: „ћути, — сад смо сами!
 „Ви'ш свијет спава под шеретом брига,
 Живота бурног склопљена је књига.
 Не чујеш јецај уздаха, ни боли,
 Не видиш сузу јадовања голи!
 ... Не питај ко сам! — Ми смо знанци стари,
 — Вјечити другари!...
 ... Нисам анђ'о, — ал' ни ђаво!
 Ни сотона црних крила;
 Силу мрзим,.. љубим право,
 — Истина је мени мила!
 У пороку људских зала,
 Гдје се страст са страшћу грли,
 Ја сам често надјачала,
 И побједник била врли.
 — Глећ ми чело од једо ово,
 И набрано на њем' мјесто,
 ... Оштро цв'јеће и трново
 Китило је њега често.
 — Гдје је било *сузних јада*,
 Шил'о си ме тамо, друже;
 Гдје је пала свака нада...
 ... Сијала сам тамо руже!
 — У надежном у мирису
 Стварала сам рајске слике,
 И дизала небном вису,
 Опет *јадне паћенике*.
 И гдје паде суза чиста:
Нове наде,... снаге нове,...
 ... Ту и данас вјера блиста,
 И на нову борбу зове:...
 Проти људства тиранији,
 Да на главу *сшане змији!*“
 . . . . .

Стани, момо!.. кад' је тако,
 Кад' већ ниси Анђ'о свети,
 Нит' те створи црни пак'о,
 ... Онда *којој жудиш мени?!*
 — Од куд' дође?.. куд' се крећеш?
 Куд' се вијеш, вазданице?
 Не видим те кад' прел'јећеш,
 Попут' сурог орла птице!...
 ... Другари смо... дакле збори,
 Гдје се дижу твоји двори?

„Станак мој је скроман,.. мали,
 Нису двори од гранита;
 Богови ми даровали,
 Па сам с њима поносита;
 Ја не тражим ништ' од људи,
 У мом стану свега има;...
 ... А тај стан су *твоје груди,*
 — У твојим сам у прсима!
 Виђет' ме је тешко, брате,
 Тек ме можеш *осјећати,*
 Кад' ти срце све процвати,
 И жудња те к' *преси лани,*
 ... Брзо је та ја сам зна,
 Која прати *људске ваје,*
 ... Гледам *ишњу милу,*
 И слушам им уздисаје.
 — Ти ме шиљеш по сред људи,
 ... Широм св'јета ко сироче;
 Ал' ко ће им смекшат' груди,
 Тврђе и од *шврде плоче?!*
 Људи ми се глупо смију,
 И окрећу често леђа;
 А када ме разумију —
Истина их онда врећа!
 ... Глен' ми руке ове бјеле,
 Синцирићем урезане;
Слободе су грлиш' хтјеле,...
 Па су *муком дароване!*
 — Ти ме шаљеш тамо често,
 Сред дивнијех они страна;
 Гдје је блист'о *злашни пр'јесто'*

Србинскијех великана!
 Стигнем тамо,... кликнем гласом:
 Будите се од сна људи;
 Марним радом,... слогом, снасом,
 Ојачате мушке груди!
 ... Пал'те Лучу у шој шами,
 Не вјерујте подлом нику!....
 ... Ал' те гласе надјача ми
 Цика злобе у урлику.
 А злобе се коло креће
 И све даље земљу чара;...
 ... Клетвом давне пале среће,
 Косово му одговара!
 — Хоћу л' роду?... неслога је!
 Човјечанству?... не треба ме!
 Мач силника мирно сјаје;...
 ... Св'јет волије више шаме!

. . . . .
 Гле, ноћ је мирна, ал' се небо мути,
 Природа спава,... Јадран-море ћути.
 Мирно је море,... нит' иљуска нит' дише,
 Ко да се неће пробудити више!
 Ни једне звјезде у свемиру није,
 Смркнуто небо облачина крије.
 И свијет спава под теретом брига,
 Животи бурног склољену ојем
 Многи је у њу данас крељу мис'о,...
 А таквих мука са мном видио си!...“
 ..... Ах, кажи ко си!?
 — „Твоја сам мис'о!“

Силеш.

Стево П. Бешевић.

Ч Е Т И Р И Д А Н А

приповиједка М. Гаршина *)

превео с руског Р. Ђлисић.

Сјећам се, како смо бјежали кроз шуму, како су зујали куршуми, како су падале окидене куршумима гранчице; сјећам се, како смо пролазили кроз густе шипраге.

Пуцњава пушака учешћавала се је све већма и већма. На пољаници појавило се је нешто црвено и преносило се је тамо амо. Сидорив, млади солдат првога ескадрона, одједанпут паде к земљи и мучећи гледао је на ме својим великим уплашеним очима. Из његових уста текла је струја крви. Да, ја се овог добро сјећам. Ја се сјећам такође, да сам га.. видио док је још на пољаници био. То је био Турчин — огроман, висок као бор; но ја, не гледајући на своју слабост, трчао сам право на њ'. Учини ми се да кашто лупи, да нешто ог омно пролеће мимо мене. „Стријељао ме је;“ помислио сам ја. С тешким уздахама крвати за шипраг. Ја потрчах ближе и једним ударцем отргнуо сам његову пушку, а другим засадио му бајонет у груди. Тешки уздах разнио се

*) Гаршин, биографију којега је подробно написао савремени руски критик А. Скабичевски, заузима мјесто међу веома талантљивим руским писцима. Искреност, која се види на свакој страници његових приповиједака, потпуно оправдава његове ријечи, које је он писао своме другу као одговор на то, што га ја тај корпио, да се је он олијенио: „Друже, не осуђуј ме, писао бих драге воље и даље, но шта да радим, не могу, малак-сао сам; јер свака ријеч мојих приповиједака коштала ме је по капљу крви; па видим то се је сво одазвало на мом карактеру.“ Идеални погледи на словенску нацију побудили су младога списатеља, те је 1876 године као добровољац учествовао у турско-бугарском рату, гдје је био рањен у обије ноге. Вративши се у Русију, он је одма и написао приповиједку „Четири дана.“ Био је веома осјељив, те се није могао флегматично односити к свему, са чиме се је сријетао у животу, па, пишући не мастилом, сећ крвљу свога срца, оболио је „психозом“ која га је и у гроб отправила. Умр'о је 1888 г. у самом цвијету свога литературнога рада, у 33 г. свога живота.

Р. Ђ.

је из његових рањених груди. Послије тога ја сам потрчао даље. Наши су викали „ура!“ падали, пуцали. Сјећам се како сам и ја неколико пута пуцао, кад сам из шуме на пољаници био изашао. „Ура“ развијело се је јако, и ми смо сви пошли наприје. Т. ј. не ми, већ наши, јер сам ја био остао. Учини ми се необично. Кроз двије минуте још ми необичније би, кад одједанпут све нестало; сва вика и пуцњава умукну. Ништа нијесам чуо, видио сам само нешто плаво; јамачно, то је небо било. Затим је и оно изчезло.

Никада се нијесам налазио у тако смијешном стању. Лежим, чини ми се, на трбуху, и видим пред собом мали комадић земље. Неколико травчица, мрав пузећи с једном из њих, неколико гњилежи из прошлогodiшње траве — ево цио мој свијет. И видим га само једним оком, јер ми је друго закривено нечим тврдим, јамачно граном, на коју се опире моја глава. Тешко ми је, хтио бих се преврнути, но не, не могу се маћи, и не знам, што ме овако силно к земљи стеже. Вријеме је тако пролазило. Чуо сам само скакање скакаваца и зујање пчела, друго ничега није било. Најзад усилљено ослободим десну руку, која је била пода мном и, опирајући се објема рукама на земљу, хтио сам устати.

Нешто острв, Брво Трак Амуња, обузимало је све моје тијело . . . и ја сам . . .

—CRNOJEVIĆ

Разбудио сам се. И гле! видим звијезде, које се свијетле на тамно-плавом бугарском небу. Шта је ово? Је ли ово сан, или јава? Зар ја нијесам у бараци? Зашто сам изашао из ње? У ноге осјећам страшне болове.

Да, ја сам рањен. Опасно или не? Рањене ноге страшно боле, а у ушима као да звона звоне; глава отежала. Побјегли су . . . а мене су оставили! Шта је ово? О, зар су Турци побједили нашу војску?! Као крз сан почео сам дознавати, шта је са мном било. У почетку је моје знање било тамно; но послвије неколико минута ја сам дошао к себи и закључио, да наша војска није побјеђена. Пао сам ево на овој пољаници, а командир наш, показивајући на њу, јаким гласом рекао је: „Јунаци, ми ћемо онђе данас бити!“ Значи наша војска није побјеђена . . . Но зашто су ме оставили? Мјесто није затворено, па да ме нијесу могли видијети. Погледаћу око себе. Много ми

је удесније него прије, јер, кад сам се хтио подићи, пао сам на плећа. За то и видим сада звијезде.

Пошље дугог напрезања, устао сам и сио.

Нада мном је био комадић тамно-плавога неба, на којем је свјетлуцала једна велика и неколико малих звијезда. Око мене стајало је нешто високо и тамно. Ово су шипрази. — Ја сам међу шипразима; За то ме и нијесу видијели!

Но како сам се намјерио у овим шипразима, кад су ме ранили на пољаници? Мора бити, да сам се овако рањен, у заборау од болова, довукао догде. Чудновато, како се сада не могу маћи с мјеста, а тада сам се могао довући до овога шипрага. Врло лако може бити, да је тада на ме била једна рана, а ову другу да сам добио овдје.

Блиједо-румени кругови јављали су се около мене. Мрцало ми је пред очима.

Велика звијезда поблијеђела, а неколико малих исчезло. Јамачно се рађа мјесец. О, како је сада лијепо дома!...

Но какви то чудновати звукови долазе до мене?! Као да неко јечи. Да, то је — јаук. Да не лежи близу мене и још ко- год сломљенијех ногу? Не, јаук је веома близу мене, чини ми се, никога нема... Боже мој, та то ја јечим! Тихи, жалостиви јаук; о зар, у самој **НАЦИОНАЛНА** ме силно боли? Јамачно боли. У глави је мрачно, **НАЦИОНАЛНА** не разумијем овог бола. Олово, олово је свему овом **CRNE BOJE** и **OURDJE** и заспати, спати, спати... Интересно само да ли ћу се и кад пробудити или... У остало... све једно.

И баш тада, када сам хтио лећи, блиједи мјесечни зраци освијетлише мјесто, на којем сам лежао, и ја на пет-шест корака од себе увидјех нешто тамо и доста велико. На њему нешто блијешти, но шта, пуца или муниција, не знам. Он је јамачно рањеник.

Све једно, лећи ћу...

Али не, то не може бити! Наши нијесу отишли. Побједили су они Турке, и остали овдје у опозицији. Али зашто се разговора не чује? Може бити, од силног болова, ја њихова разговора и не чујем. Они су овдје.

Помоћ!! Помоћ!

Дивљи, полумукли вапај, који је излазио из мојих груди, оставао је без одговора. Јасно се вапај разносио по ноћној тишини. Све сип. Само скакавци, као и прије, цвркућу; жалосно је мјесец на ме гледао својим широким лицем.

Да је он рањен, не би се преврнуо од ове вике. Оно је труп, ваш или турски. Ах, Боже мој! као да није све једно. И сан се је спустио на моје уморене очи.

Лежим затвореним очима, премда сам се давно разбудило. Непријатно ми је отворити очи, јер осјећам кроз затворене трепавице сунчани свјет. Јуче (чини ми се, то је јуче било) су ме ранили; прошло је 24 часа, проћи ће и других двадест и четири, и ја ћу умријети. Све једно. Боље лежати мирно, него се мицати и тиме увеличавати још већма болове, којих сам се већ наситио. Боље, нека моје јадно тијело непомично стоји. Па да је могуће зауставити и радњу мозга, то би јоште љепше било; но њу је немогуће зауставити. Црних мисли, пређашњих сјећања напунила се је глава. У осталом, све ово неће дуго бити, брзо ће и свршетак. У новинама ће бити наштампано неколико редака: рањено је толико, а убивен је Иванов, регрут добровољачке чете. А може бити и презимена неће написати. Казаће само: погинуо је један и квит. Један регнут... као псето...

У мом уображењу јасним бојама била је готова слика. Давно је било; у осталом све, сав мој живот, тај живот, када нијесам лежао овдје, сломјенијех ногу, био је тако даван... Сјећам се, ишао сам по улици, по мноштво народа заустави ме. Народ је стојао и мучећи гледао на нешто бијело, окрвављено, од којег су се разлосили жалосни звуци. То је било мало љепушасто псетанце, варошки трамвај, ирско појста је пријешао био. Оно је шиштећи липсавало, тако исто, као што сада ево ја умирем. Неки служитељ прошао је кроз народ, узео псетанце за врат и однио га. Народ се разишао.

Но да ли ће мене ко одијети? Не, лези и умри. А живјети — о, како је лијепо... Тога дана (када се је догодила несрећа са псетанцем) ја сам био срећан. Ишао сам као цјан, но имао сам од чега. Успомене прошлости, не мучите ме! оставите ме! Прошла срећа, садашње муке... о, кад би остало само једно мучење, само да ме не трза сјећање прошлог, које ме нехотично приводи оваквом сравању. Ах, сазнање, сазнање! Ти си теже ранâ.

Врућина страшна Сунце припекло. Отворим очи и угледам те саме шипраге и то само небо; само при дневном осветљењу. А, ето и мој сусјед. Да, оно је — Турчин, труп. О како је огроман! Познајем га: оно је онај исти...

Преда мном лежи човјек, којег сам ја убио. Зашто сам га убио?

Он лежи ено мртав, крвав. Зашто га је судба послала амо? Ко је он? Може бити, и он, као и ја, има стару мајку. Дуго ће она, сједећи ноћу на вратима своје мале колибице, и гледајући на далеки сјевер, очекивати свога јединца — своју наду —.

А ја? И ја такође... Ја бих се драге воље промијенио с њим. Он је срећан, веома срећан: ништа не чује, не осјећа ни болове од рана, ни смртног страха, ни жеђе. Бајонет га је погодио на сред срца... Ено на мундиру (капуту) прилична јама, а око ње крв. Оно сам урадио — ја.

Није сам крив, кад сам крећао на војску. Зла нијесам никоме мислио. Мисао о том, да ћу и ја морати убивати друге људе, није ми ни у глави била. Јасним бојама ја сам цртао само, како ћу своје голе груди изнијети пред врућим куршумима. И ево, показао сам своје јунаштво...

Па шта? Будала, будала! А овај јадни фалах (на њему египатцки мундир) — Он је још мање крив. Прије, него што су их укрцали на вапор (као срделе у кутију) и одвезли у Цариград, он није ни појма имао ни о Русији, ни о Бугарској. Казали су му: иди, и он је пошао. Да, он је морао поћи, јер, кад би се успротивио, добио би штапова по леђима, а веома лако може бити, да он неки така револвером срце му изгорио. Он је дугим, трудним митингом корачао од Стамбола до Ручука. Ми смо ударцима били разиђени. Но, видећи страшне људе, који се не боје његове патентне италијанске Прибоде и вјерне Мартинке, а неустрашимо иду све напријед, дошао је до ужаса.

И баш тада, када је хтио побјећи, неки мали човјек, којег је он могао једним ударцем своје црне руке убити, притрчао је и засадио бајонет у груди.

Шта је он крив?

И да ли сам ја крив, који сам га убио? Зашто сам ја крив? Зашто ме мучи жеђа? „Жеђа!“ О, ко би знао шта значи ова ријеч! Још тада, када смо по великој врућини ишли кроз Румунију, пјешачећи по 50 миља без одмора, ја нијесам осјећао овог, што сада осјећам. Ах, да хоће ко год доћи!

Боже мој! На њему ено чутура, а у њој је јамачно вода! О да ми је допузити како до њега. Шта ће ме коштати! Све једно, било што било, поћи ћу.

На малаксалим рукама, које су с трудом држале полумртво тијело, ја кренем к своме сусједу. До трупа није било више

шест корака, али за ме рањеног, било је више десет миља. Жеђа. Грло страшно гори. Умријети без воде. Но ипак може му бити...

Кренух. Пут је веома тежак, јер сваки покрет изазивао је силне болове. С тешким и жалосним гласом јечао сам; но ипак пузио. Најзад, ево и он. Еве чутурица... у њој вода, и још колико!, чини ми се, да је пуна. Благо мени! на дуго ће ми бити.. до саме смрти!

Ти ћеш ме спасти, моја жртво. Опорући се на једном лакту, почнем дријешати чутурицу и... пут изгубивши равнотежу, падох лицем на груди свога спаситеља. Он је био почео смрћети, а задушљиви мртвачки смрад разносио се од њега.

Напио сам се. Вода је била веома топла, но ипак не покварена. Срећа — проживјећу и још неколико дана. Сјећам се да сам читао у „Физијологији обичног живота,“ да о самој води може човјек проживјети више седам дана. Да, у истој књизи читао сам о самоубици, који је уморио себе глађу. Он је живио неколико дана о самој води.

Хм... Па ако и проживим још пет-шест дана, шта ће из тога изаћи. Наши су отишли. Бугари се разбјежали. Пута близу нема. Свједоци су многи, али је много боље, него се налазити у овој проклетој предаји, која ће ме мучити 7 дана. Да ли да свршим? Не даљево од тога сусједа ено стоји пушка. Пружити само руку; за тијем један миљ и готово. Фишека такође ето. Није их сиромах успио испалити.

Шта радити, свршит ли или — чекати? Што? Спасење? Смрт? Чекати, докле дођу Турци, да ми кожу с рањенијех нога смакну? — Боље не чекати њихова доласка.

Но не, срамота је падати духом; борићу се до пошљедњег часа. Ако Бог да тек ме нађу ја сам спасен. Кости, чини ми се, нијесу сломљене; излијечиће ме. И тако ћу видијети своју домовиоу, мајку, Машу...

Господе, молим ти се учини, да све не дознаду! Љепше нека мисле, да сам погинуо. Како ће им тешко бити, кад дознаду, да сам се мучио два, три, четири дана!

Свијест ми се заврћела; путовање к моме сусједу веома ме измучило. А при том страшни смрад! Како је цоцрнио... а какав ће бити сјутра или прекосјутра! Јо лежим овдје поред њега једино због тога, јер немам снаге с мјеста се маћи. Почивућу малко овдје, а затим ћу се одвући на старо мјесто.

Веома сам ослабио. Сунце ми лице и руке изгоре. Покрити се немам чиме. О, кад би ноћ што прије наступила: а ово је, чини ми се, друга.

На мозгу ми паде тама, а несвјестица ме обузе.

Спавао сам дуго, јер кад сам се пробудио, ноћ је била црним мраком обавила земљу. Као и прије: ране су бољеле, а огромни сусјед лежао је такође надушени као бријег.

Не могу га избацити из главе; не могу не мислити о њему. О зар сам оставио све мило и драго, ишао амо хиљаду миља пјешке, гладовао, зебао, од врућине страдао. ноге изгубио; о зар, најзад, свијем сам тим пожртвовао само због тога. да овога сиромаша лишим живота?! Па да ли сам допринио војној цијељи какву корист, осим овог убијства?!

Убијство, убица... И ко? Ја!

Кад сам на бој крећао, мајка, мила Мања, зар ме нијесу са сузама заустављале. Ослијећљен идејом, ја нијесам видио њиних суза. Ја нијесам разумио (сада ево разумијем) шта сам радио, како сам поступао својим драгим особама.

Не сјећат ли се Национална Дрoшлoст је немогуће вратити.

Пријатељи и познаници казали су: „Будала. Куд је он кренуо, кад га нико не држи за руку.“ „Будало, како су они могли то казати? Зар јунаштво, љубав к отаџбини, а не само сују те ријечи? Показао сам и јунаштво и љубав, па ипак „будала.“

С телећаком на леђима и другим војним потребностима ја сам ишао у Кишињев. Ишао сам с хиљадама, међу којима је само неколико било, који су ишли с таквом љубављу као ја. Многи би остали дома, да су им дозволили. Но ипак они су ишли тако исто као и ми „добровољци,“ трпјели све незгоде, а бију се, можда, боље него ми. Они су испуњавали своју дужност.

Дуноо свјежи јутрењи вјетрић. Шипрази зајуборили, почела дремућа птица. Звијезде помрачиле. Тасино-плаво небо покрило се тавким облачићима, а тамни мрак подигао се са земље. Свитао је трећи дан... Чеге? Живота? Агоније?

Трећи... Колико их је још остало? Но у сваком случају није још много. Веома сам ослабио и осјећам, да се не могу помаћи од овога трупа. Скоро ћу се и ја истегнути поред њега, и тада ми нећемо бити непријатни један другоме.

Напити се је нужно. Пићу три пута на дан: у јутро, у подне и у вече.

Сунце огрејало. Његов огромни блеск, пресјечени зеленим гранама шипрага, црвен је, као крв. Данас ће, чини ми се, врућина бити. Сусједе мој, какав ћеш ти бити? Ти си и сад ужасан.

Да, он је био ужасан. Са њега је коса била почела отпадати. А кожа, и тако црна од природе, поблиједњела и пожућела, надуто лице разстегнуло је тако силно, те је пукнула за ухом. Црви су гмизали. Па када к овом још неку измјену учини данашња врућина, Боже мој, какав ће он тада бити?!

Не могуће ми је овако близу њега лежати. Морам се одмаћи, па ма шта било. Но да ли ћу моћи? Јоште могу подигнути руку, отворити чутурицу, пити се; но — подигнут своје тешко, непомично тијело? У осталом пузићу полако, па макар и по пђ корака у час пријешао.

Пђ дана сам пузио, док сам приспио на старо мјесто. Болови, шта оћете, што ме мучите?! Не осјећам. Осјећања здравог човјека умрла су већ. Чистим ваздухом нијесам се дуго користио, јер зар може бити чист ваздух код гњијућег човјека.

Вјетар дуну с друге стране и право на ме донесе смрад мога сусједа — ~~мени се~~ ~~стужи~~. Празни трбух крчао је, а заражени смраћу ~~ваздух~~ ~~пукла~~ ме је.

Очајање ме ~~рбује~~ ~~и~~ ~~с~~ ~~а~~ ~~д~~ ~~о~~ ~~с~~ ~~а~~ ~~м~~ ~~р~~ ~~и~~ ~~ж~~ ~~а~~ ~~т~~ ~~и~~.

CRNOJEVIĆ

Уморан и измучен, лежао сам као мртав. О да није ово превара болесног уображења? Чини ми се, није. Да, оно је — говор Од радости готово, што нијесам викао. А шта, ако су то Турци? Шта ће тада бити? . . . К садашњим мукама присајединиће се друге, много горе и теже; — придружиће се таква мучења, о којима, када би у новинама читао, коса би ти се најезила. Смаћи ће кожу, испеће рањене ноге. . . Па лијепе ако се и тијем ограниче, јер њихова фантазија веома је богата на рачун изналажења разних мучења. Па за то, да ли је боље испустити душу у њиховим немилосрдним рукама, или умријети овдје? А ако су оно наши? О проклети шипрази! Зашто сте ме оградили својим густим гранама? Ништа не видим кроз њих, од свуда сам заграђен. Само једно мало мјестанце, колико мали прозорчић, које се је налазило међу двјема гранама дозвољавало ми је бацити поглед у даљину, и ја сам видио валу. Чини ми се, ондје се налази онај поток из којег смо прије боја воде пили. Да, ено и мост. Они ће сигурно преко њега пријећи. Говор је умукао. Не чујем ни једне ријечи, не чујем

каквим језиком зборе, оглушио сам ваљда. Госпoде, ако су оно наши. . завикају; они ће ме из потока чути. Овако ће боље бити, него оклевати и чекати милости башибозлукних шапа. Но зашто их већ нема? Нестрпљење ме мучи; и ја шта више не осјећам смрада овог несрећног трупа, који без сумње и још веома смрди.

Одједанпут показаше се на мосту Козаци! Пред њима на црно-гривом коњу, млади црно-брки официр. Кад су били пријешли поток, официр се окрену и завика:

„Га-ло-пом ма-арш!“

— Стојте, стојте, за име Бога! Помозите, помозите, браћо! викао сам ја; но громки тријеск Козака силнији је био од мога слабог гласа — и они ме нијесу чули.

О судбо! паднем лицем к земљи и почнем плакати. Из чутурице, коју сам случајно преврнуо, текла је вода, мој живот, мој спас. Но ја сам то примијетио, када се је готово сва вода просула била.

Трудно и претрудно ми је мислити о том ужасном стању, које је са мном овладало послје тако жалосног случаја! Затвореним очима лежао сам непомично. Вјетар, који је дувао, мијењајући непрестано свој правац, доносио је на ме по некад чисти, а по некад смрдљиви ваздух. Сусјед се је био веома измијенио. Када једном отворих очи и бацих поглед на њега, ужас ме обузе. Почео се распадати, јагодице спале и виде се кости. Страшна слика. Костур у мундиру свијетлијех пуца навео је на ме дрхтавицу. „Ово је — војна, помислио сам ја. Ево каква је њена цијељ.“

Сунце ме је горело, а жеђа силно морила. Помоћи нема. Ах, зашто нијесам викнуо Козаке, кад су били близу мене! Па кад би и Турци били, боље би ми било. Мучили ме би два—три часа, а то би много боље било, него овако лежати, не знајући колико ћу се овдје још преврћати и мучити. Мила мајко! Ти ћеш ишчупати своју сиједу косу, изгребсти ћеш старо лице, проклећеш дан мога рођења, цио ћеш свијет проклетити, зашто је измислио војну!

А може бити ти и Маша нећете чути о мојим мукама. Збогом, мајко, збогом, вјеренице, збогом љубави! Ах, како ми је тешко, чемерно! Срце ми је стегнуо страшни бол

И опет бијело псетање! Служитељ га је бацно у јаму, гдје ђубре бацају. Оно је било живо, и мучило се је цио дан. Но што је дан? Ја сам несрећнији од њега; ја се ево мучим

три дана. Сјутра ће бити — четврти, за тијем пети, шести... Смрти, гдје си? дођи брже!

Но смрти нема, а ја и даље, лежећи под врућим сунчаним зрацима, немам ни капље воде, са којом бих утолио своју силну жеђу. Смрад од трупа све ме већма гуши. Он је сасвијем разагњио. Милијони црва падају из њега. Лијепа слика. Она ми показује, да ћу и сам скоро таквим бити. Кад од њега само једне кости остану, тада је — мој ред. Такав ћу исто и ја бити.

Прошао је дан, прошла је и ноћ. Све једнако, никога нема. Свануо је и други дан. Прошао је и још један дан...

Шипрази зајуборише, а њихов шум као да шапућаше с једне стране: „Умријећеш, умријећеш.“ „Нећеш видијети, не ћеш видијети!“ као да одговараху шипрази с друге стране.

За цијело, овдје их нећеш видијети! јаким гласом казао је неко не далеко од мене.

Ја се тргох, и недалеко од себе виђех мога доброг Јаковљева.

Дајте ћуреке! викао је он. Ево овђе још два леже. Нијесу нужни ћуреци, ја сам жив, немојте ме копати! муклим гласом викао сам ја.

Боже! Зар је жив! Господин Иванов! Јунаци! Трчите амо, наш је жив! Брже, трчи за доктора!

CRNE GORE ĐURĐE

CRNOJEVIĆ

Кроз по минута мени су стали уливати у уста воду и ракију. За тијем је све изчезло.

Носила су се љуљала, превезане ране нијесу бољеле; неко пријатно осјећање обузимало је све моје тијело...

— Сто-о-ој! Спу-у-штај! Санитари, четврта промјена, за носила, марш! Узми! Ди-и-жи!

Тако је командовао високи, сувоњави, но веома добри чо-вјек, наш четни офицер, Петар Ивановић. Он је био тако висок, да, не гледајући на то, што су ме носили четири војника, кад сам гледао за собом са носила, ја сам видио његову главу с жутом ријетком брадом.

П. Ивановић! Полумушким гласом викнуо сам ја.

— Шта је, драги?

— Кажите ми, шта је казао доктор? Оћу ли умријети?

— Иванов, не бојте се! никакве опасности нема, кости су све здраве, — одговорио је Петар Ивановић.

Са чиме сте проживјели ове три и по дана? Шта сте јели? (запитао ме је П. Ивановић).

— Ништа.

— А пили?

— С Турчина сам узео пуну чутурицу воде и, молим вас, не узнемиравајте ме више питањима, јер не могу говорити.

— Ну, Бог с вама, спите и одмарајте се.

И опет сан, и опет несвјестица...

Послије тога, кад сам отворио очи, ја сам дознао, да се налазим у војној болници. Нада мном су стајали три-четири доктора и неколико милосрдних сестара. Осим њих у дно мојих ногу, крвавијех рука, стајао је знаменити професор војне медицинске академије. Постојавши малко, он се обрну к мени с ријечима:

— Ви сте сретни, младићу! Ништа вам бити неће. Једну смо вам ногу окинули; но, то је ништа — једна је остала. Можете ли говорити?

Могу, одговорио сам ја, и испричао им све, што је овђе написано.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

ПЕСНИК.

... Дајте ми мира! О, безумни људи!
Остав'те машту нек се небу вије;
— У свѣту овом празне су ми груди,
У свѣту овом мени места није.
..... Та ја сам песник!...
— Ја сам других жеља —
И душа моја друге снове снује;
— Ја не знам шта су: радости, весеља;
Ја не знам да се „срећа мож' да кује.“
— — — Остав' те мене — у спокоју моме,
Немојте више у свѣту ме знати,
Ви жив'те *сретно* у безумљу своме,
— Помог' да ништам...
... Неће те је дати!...
CRNE GORE ĐURĐE
О, ташти људи у животи *српски* **СРНОЋЕВИЋ**
Остав'те мене и дајте ми мира,
Та ја немам ништа на овоме свету,
Једино блáго, то је мени лира.
Она ј' мени што и сунце небу,
Ил' ка' што вама суво злато што је;
— Па неће песник доћ' о вашем хљебу,
Јер има лиру... има блáго своје.
Остав'те мене у спокоју моме
Имајте срца!...
— Окајте се ћуди!...
Па жив'те сретно у безумљу своме —
Живите сретно!...
— *И будиште људи!*...

Београд, 1897.

Бл. Кечкић.

У Ц Р Н О Ј Г О Р И *)

— ПУТОПИСНА ЦРТА И УТИСЦИ —

НАПИСАЛА Терезина Д-р Јенкова, ПОСРБИО Ур.

(Н а с т а в а к.)

Ein Land durchaus erfüllt von hohen düstern Gebirgen, eine nackte, öde, baum und strauchlose Steinwüste, deren monotone tote Hochfläche nur hie und da durch eine finstere gähnende Schlucht unterbrochen wird — in diesem ganzen trostlosen Gebiete aber als menschliche Bewohner einzig und allein eine geringe Zahl halbverhungertes hohläugiger verlumpter Hirten, die bei der ersten besten Gelegenheit sich in mordsüchtige Briganten verwandeln, — dies ist das Bild ungefähr, das bei dem Worte „Montenegro“ vor den Augen des deutschen Publikums, wenn nicht Europas überhaupt, aufsteigt. Aber dies Bild ist wenigstens zum grössten Theile ein falsches.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

Dr. Bernard Schwarz „Montenegro.“

Свуда високих стрмих планинама, кршевита пустиња, гола, без стабла и дрона, једноликост које бркају гдје-гдје само црне и страховите провалије — на свему овоме жалосном предјелу, слични људскијема становницима, живе неколико пола-гладнијех, голијех и дивљијех чобана, који се, при свакој даној прилици, претварају у крволочне допове — то је од прилике слика, која никне пред очима Немачке, ако не уопште и све јевропске публике, када чују ријеч „Црна Гора.“ Али је та слика, готово свему обиму своме, — лажна.

Д-р Бернард Шварц „Црна Гора.“

Кочијаш је јако јурио коње и кола живо летијаху по равном путу. Све смо се ближе примицали пријестоници Црногорској, а већ ме одавна мами. Бијеле кућице, и ако малене, али лијепо израђене, нижу се по тавно-зеленој равници. Сада ћемо на Цетиње. По широкој чистој улици ми приђемо к повеликој кући, гостионици Вулетиха. Она је врло елегантна и снабдје-

*) „Slovenski Narod.“

вена свакојаким комфортом. Језици су општепримјени: српски, руски и француски. Слуге су учтиве, цијене умјерене. Мени су уступили једну zgodну собу с погледом к вароши.

Али ја желим да опишем ово мјесто у толико тачно, у колико сам га могла разгледати за вријеме мојег бављења у њему.

Држи се, да на Цетињу има 1.500 становника (има већ 3.000. Ур.), већином православне вјере. Међу кућама налазе се прилично великих на пјаци, у којима станују имућнији грађани. На лијевој страни гостионице налази се „Женски институт царице Марије,“ али о њему доцније.

Иза института и гостионице налази се веома екладно израђени општински парк, засађен сваковреним зеленилом, на сред којег свечаним данима свира војна музика, а поред парка, одма преко пута, прелијепи двораци Књаза Нашљедника, окружен великом хладовитом баштом, са стране у истој налази се малено језерце, а иза њега избија фонтан.

Идући к манастиру, уздиже се велики Књажевски двораци, пред којим се вије застава са двоглавим орлом: на средини је лав на зеленом пољу, унаоколо српске боје: црвена, плава и бијела. Близу овог двора налази се стари двораци Биљарда, коју је засновао Петар Немања и преправио Књаз Данило, стриц данашњег Књаза Николе. То нам је четвороугло здање, сличније тврђави, него дворцу. Не знам како је постепено назвање „Биљарда.“ На њој се налазе капије са четири стране и двоја врата, пред којима се виде стари зарђали топови, из којих је храбри Црногорац гађао Турке. На супротној улици ја сам виђела државну штампарију, у којој се штампа „Глас Црногорца,“ политички лист, који излази има већ 25 год. У истој се штампа и „Луча,“ белетристички и научни журнал; Луча је у Црној Гори исто, што за нас „Љубјански Звон.“ Одма до Биљарде налази се манастир, посвећен пресветој Богородици, или, како у нас кажу, то је дом, у којему влада мир. До 1851 год. т. ј. до доласка на пријесто Књаза Данила, књажевска власт била је у рукама Црногорских владика, који су живјели у манастиру. Ова власт пријешла је с књаза Ђорђа, који се оженио ћерком венецијанца Антона Ерица. Кад се он пресели у Венецију, повјери владу над Црном Гором владикама 1516, и од тада владике су били не само духовни, већ и свјетски поглавари Црне Горе. Ово се дуго продужавало, док Данило I по својој и народној вољи не узе у руке само свјетску власт с титулом Књаза, а црквену власт предаде митрополиту.

Манастир има крваву прошлост, јер он је свједок борбе с Турцима. Њега је основао син првог црногорског Књаза, Стевана Црнојевића, а отац горепоменутог Турђа, Иван. Манастир је засновао при крају XV в. и позвао до 15 калуђера, који би поучавали народ у вјери; али вријеме бијаше тешко, турчин не даваше мира Црногорцу. И млади и стари морадијаху стојати на стражи непрестано, кад није било боја. При манастиру се налазе доњи и горњи досови; на горњем је велика звонара. Изван горњег доса, мало с десне стране, уздиже се висока каменица кула, као дугачки уски стуб и зове се „Камикула.“ сасвим одвојено од осталих дијелова манастира. На њој су истицали главе убјених турака. Чисто те страх и ужас обухвата, кад помислиш: колико је крви протекло за вјеру и отаџбину.

При уласку у варош пружа се велика барутана, у којој је и арсенал, зачињен свакојаким оружјем, заставама и орденима посијечених турских поглавица. Даље су ми показали тамницу, болницу Данило I, а затим до „Влашке Цркве“ споменик јунацима, који су погинули 1862 г. у битци при Креници и при Дуги, одакле је прослављени Књаз Никола Турке проћерао. Других особитих значајнијих мјеста на Цетињу и нема; али је тим више сам народ занимљив. Свуда сам примјећувао, да је народ веома паметан, добро знаде своју српску прошлост, па му и литература није чужда. Доцније сам из разговора дознала, да он има својим Преширну, Јурчићу и Стритару. О науци и васпитању велика се брига полаже. Младез се изображава и код себе и у туђини. На овом попришту највећу пажњу поклања Књаз Никола. Он је 1870 и 1878 г. издао особита правила, која најтачније одређују, да је у Књажевини Црној Гори надзор над школама неопходим, те да је школа обавезна за свакога и доступна свијема. Дјеца посјеђавају школу од 7—13 година и посјеђују тако исто цркву сваке неђеље и празника.

На Цетињу се налази пошта и телеграф, гдје врше службу све сами млади Црногорци. Свуда се опажа особита преданост к раду и за чудо, народ се строго држи правила: „своји својима,“ те су и све дужности своји заузели, а не туђинци. Ах да оће и у нас тако исто народ ово завести!

Црна Гора до јуче није имала сталне војске, као што то имаду остале државе; али она није била од потребе, пошто цио народ преставља једну снажну неустрашиму војничку силу, којој је вођа сам Књаз. Сада се то мало измијенило. Такозвани

„Данилов кодекс“ који је издат 1855, завео је општу војничку покорност, а не као прије, да и у војсци влада наслијеђе. Сада је заведена војничка школа.

Жељезнице нема, али су проведени лијени колски путеви по свој Црној Гори. Становника у Црној Гори има 160.000 грчко-православне вјере; око 15.000 мухамеданаца и 5.000 католика. *) Сва се држава дијели на 10 повећих нахија, које се дијеле на племена. Влада је демократска. Овако је раздијелио државу Књаз Данило, издавши гореспоменути законик. Неки параграфи, нарочито што се крађе тиче, веома су строги: кога уфате у крађу, одмах тољаге, па и стријељање. Не треба ни говорити како је међу народом морал сачуват; народ је врло побожан. Свјештенство, у колико је могуће, пази своју частву и подржава у вјери и благочешћу.

Ја сам већ говорила о хаљинама. Повторавам, да Црногорци носе црну капицу, на којој је ишивен полумјесец и почетна слова ћирилицом, име књажево Н. I. Када бивају параде, тада обукују црвене ћинтерце, а сиромашнији вунене гуњине. Женско одјело није већ тако израђено. Оне носе црну котулу, затим бијелу кошуљу, богато украшену и ишарату. На глави јој се вије лијепа црна коса, по врху које међу мараме, а дјевојке своје особите капице, што им веома лијепо стоји. Обућа је већином и за мушкере и за женске опанци. Спољашност и облик мушкараца и жена су слична, а женскиње су им сличне. Ја сам виђела неколико Црногораца врло изображеног и васпитаног изгледа. Истина, теже је њима него мушкима, јер ови не могу вазда живјети дома, пошто их изненада позива војна труба у бој, те зато они и остављају радњу женама. Неки говоре, да их Црногорци презиру — то није истина: Црногорац је вјеран својој жени, поштује је, а она му то враћа љубављу и преданошћу.

Прегледавши варош и народ, вратим се у гостионицу, гдје сам и провела ноћ. Пробудивши се, осјетим јарку свјетлост, наредим се и упутим цркви; бијаше неђеља. Народа бијаше прилично, а све више придолазаше и црква се убрзо напуни. Пошто православни не трпе статуете, то у цркви не виђех ништа, осим икона у сребру окованих. Најглавнија светиња то су мошти светог Петра I Петровића Његуша. Овај славни Владика је наслѣдник Митрополита Саве и Василије, владао је од 1782—1830 г. т. ј 48 год. Он се заиста с правом може назвати Гедеон горски, који је за вријеме војне Руске и Ау-

*) Становника има много више Ур.

стријске с Турцима помогао им и разбио је Махмута код Спужа 1796 г., а идуће године и самог њега погубио са 25 паша. Овим је још јаче задобио руску љубав и повјерење. Затим се много борио с Турцима, Французима и т. д. и свуда се показао као прави јунак, док га немилосрдна смрт не свали у хладни гроб у дубокој старости његовој. Што је за Русе Петар Велики, то је за Црну Гору свети Петар Његош, којему се Црногорци вазда у молитвама обраћу и њиме се куну и страшно боје његове заклетве. Мошти овог преславног измученог Владике почивају у златом украшеном ћивоту у манастиру, куда народ о Петрову дану са свију страна врви да пане на кољена и испроси милости у овог свог обожаваног Владике-Господара.

Али шта сад би!? Народ некоме приправља пут. Ко ће то да буде? — На вратима јавља се висока, величанствена особа, Књаз Никола, Петровић-Његош. Ја просто задрхтах, када први пут виђех славног и знаменитог владоца, који тридесет и шест година влада народом црногорским и води га не само од великог подвига к подвигу, већ га упућује к благостању и култури. Да, виђох ја славног јунака, побједитеља Вучијег-дола, гледах у лице пјесника, генија, који онако патриотски дивно пјеваше:

 NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 Онамо, онамо! за брда она
 Говоре да је разорен двор,
 Мојега цара, онамо вели
 CRNOJEVIĆ
 Био је негда јуначки збор.

Онамо, онамо!... за брда она
 Милошев кажу пребива гроб;
 Онамо покој добићу души,
 Кад Србин више не буде роб.

Раст овог дивног Словенина је висок, као готово и у свију Црногораца; састав јак, лијеп; поглед у свима одношајима аристократски; на лицу му читаш великодушност, добросрдачност, надахнуће и доброту. Не може се жељети бољег погледа енергичног величанственог мужа, нити способнијег господара народ може имати Књаз Никола је и душом и тијелом Србин-Црногорац; Он осјећа и трпи с народом све незгоде, заједно с њиме подноси све непријатности, које судба досуди. Његов девиз јасно избија из његовијех стихова:

„Народ ће се мој саставит’,
 Свој у своме роду бит’.“

Све су тежње и радње сједињене у једно душевно васпитање и тјелесну срећу најјачег народа на словенском југу — у успјесима јуначких синова Црне Горе. Немогуће је испричати, шта је Књаз учинио за свој народ. Доста ће бити напоменути, да се за Његове владе догодио препорођај Црногораца у умственом одношају и да се слава Црне Горе развијела по свему бијеломе свијету.

Књаз Никола I је прави шљедбеник Св. Петра I, или Св. Саве, просвјетитеља српског народа. Он се родио 25 септембра 1841 г. на Његушима; Његов је отац Велики Војвода Мирко, чувени јунак граховски и острошки. Млади Никола најприје се учио на Цетињу, а послјије у Тријешћу. Затим га је Наполеон III-ћи узео и намјестио у виши државни завод парижки. Овдје се учио до 1860 год. војним и свјетским наукама, док га те године не затражише у Црну Гору. Његовог стрица, Књаза Данила уби у Котору 1 августа зликовачка рука; а пошто не остави мушког порода, то он назначи за својег наслједника Николу, сина свога рођеног брата Мирка, којег народ најодушевљеније поздрави и признаде за Господара. Те исте године у јесен он се ожени Миленом, прекрасном ћерком Војводе Петра Вукотића, друга свог оца. Она га је обдарила са три сина и шест шћерију. Престолонаслједник Данил родио се 17 јуна 1871 године. Књазовић је у почетку био Књаз Михаил Обреновић III, а доточије сам руски цар, Александар III.

Књаз Никола је седми Књаз из династије Петровић-Његуша. Прије свега он је утврдио мир, без којег је не могућ културни успјех. Он је водио честе војне с Арбанасима и Турцима, које савршено стеже. Почињући од 1880 године, од заузећа Улциња, у Црној Гори влада мир. Новим поданицима Књаз је дао једнако право, а с папом Лавов XIII он је закључио договор, по којему католици у Црној Гори имају својег епископа и врше богослужење на словенском језику. Дружбу с Русијом, коју је још завео Владика Данило, Он је још боље ојачао. Своје шћерке је васпитао у Петрограду, гдје су се богатице словенским духом, којим је напојен славни дом Петровића. Двије своје шћери је и удао за Великим руским Књажевима, првим царским рођацима и тим прешао из пријатељске везе у крвну са историјском владајућом кућом Романова.

Књаз Никола стоји и на челу образовања. Он говори француски, италијански, њемачки, а прилично и руски. Слободно вријеме он посвећује науци; Он је велики српски пјесник. Издао је неколико својих радова, који сви дишу патриотизмом

и одушевљењем к мајци Србији. Од пјесама највећма се одликује општепозната „Онамо онамо.“ То је права химна српска; затим „Женидба Бега Љубовића,“ спјевана по народном предању. Послије овога „Син пита, а отац одговара.“ Исто тако „Домовини“ „Жалост“ и „Натписи“. Али не само у омањим пјесмама, него и у драми Књаз се јавља правим гениалним творцем. Споменућемо прије свега трагедију „Краљ Вукашин,“ драму „Балканска Царица“ и драматски спјев „Књаз Арванит.“ Затим му је веома дивна „Пјесник и вила,“ „Потоњи Абенсераж,“ „Хајдана“ и т. д. Такав вам је Књаз Никола и ако се у једном лицу могу сјединити тјелесна и душевна савршенства, то заиста се то јавља у Њему.

С Књазом су ушли у цркву многи чиновници дворски, професори и уопште сва интелекгенција у пратњи, да сви заједно присуствују при богослужењу. Ја сам преживјела највеличанственији минут. Сви су се молили, клањајући се до земље Свевишњему, у Кога нема разлике између краљева и сиромаха; И сам Књаз и сви чиновни вруће просаху у Бога милости, као и простодушни сиромах, који по за њима стојаше. Овакав величанствени приказ производи на човјека силни упечаток. Пјевање црквено бијаше врло лијепо. Уз њега Црногорац се моли тако искрено и срдечно, да се то не даде описати. Гдје је вјера укоријењена у срцу народа, тамо је мир, благородство и поштовање, тамо влада морал у свој сили својој. А све ово припада црногорском народу. Служба се свршила и ја сам морала отићи у женски Институт Царице Марије.

Васпитање је женскиња веома важно за нас Словене и достојно највећег интереса, те зато не могу, да коју не проговорим о том важном и корисном заводу, јер је он назначен и за све Словене, значи и за нас Словинце; а надам се, да ће словенске мајке узети ово на ум. те неће слати своје дјевојке у њемачке школе, које их туђе и удаљују од домовине, од родног језика, дочим њих треба васпитати у словенском духу, ако ће да буду корисне шћери и мајке словенске.

Год. 1868 Књаз Никола ишао је у Петроград к великом заштитнику и покровитељу, цару Александру II, и том приликом замолио је добру царицу Марију Александровну, да даде срестава за издржавање једног женског института на Цетињу. Молба је била испуњена, постави се темељ заводу, који сама царица назове „Марински Институт“ и повјери бригу о истом Њеном Височанству Књагињи Милени.

није особито тежак, треба само добра воља, а што даље, тим се више открива знање словенских нарјечија, иначе остаће душевна узајамност славенска тек на хартији. Знање словенске литературе је врло важно. Ви'те, читају женскиње њемачке сантименталности, а ако читају какву год руску књигу, то у њемачком пријеводу.

Требало би већ раширити наш хоризонт, те да се наш поглед не okreће само на запад, него и на оцу страну, коју насељују наша браћа и сестре по крви и језику, гдје влада право благородство и правда.

Да се вратим опет к началници. Госпођа Софија Петровна таман је светковала имен-дан, па зато се окупило одабрано друштво цетињско, да јој честита, па што више дошао је и сам Књаз Никола.

Имала сам прилику упознати се са три министра, затим и представницима других држава, тако исто с полковником Сумароковим, министром руским Аргиропулом, па на срећу моју и са самим Књазом. Началница ме представила Његовом Височанству, који је срдечно причао о љубљанском земљотресу, питао о овом, оном; говорио је по српски, а ја по словенски.

Књаз лично добро пази Институт, често навјешћује ученице, шљедујући на њиховим успјехом. гдје — кад позове старије ученице у Дворца Така или другу свечаност. Пошто се честитке свршише, он је се одрочио. Началницом, која ми каза, да је измолила аудијенцију за мене код Њеног Височанства Књагиње Милене.

(Наставиће се.)

НЕКО ПЈЕСМУ ВИЈЕ.....

Неко пјесму вије
Ружичастом цв'јећу,
Неко опет оном
Бајном премаљећу.

Неко моми младој,
Зеленоме лугу,
Ил' славују чилом
Свом' веселом другу.

Неко небу плаву,
Неко сунцу жарку;
Неко јунацима:
Милошу и Марку.
NACIONALNA BIBLIOTEKA
KNEŽEVIĆ URDE
GRNOJEVIĆ
Неко плату зеленоме
Неко бујној коси
Неко поточићу,
Неко бистрој роси.

Неко зв'јездам' сјајним,
Ил' мјесецу бл'једом,
Па и самом Богу
С анђелима редом.

Неко шар'ној дузи
И бојама њеним;
Неко крајевима
Својим прежељеним.

Неко пољу, гд'ри,
Неко стаду б'јелу;
Неко кити цв'јећа,
Неко витом т'јелу.

Неко бистрој р'јечи,
 Неко сињем мору,
 Неко колибици,
 Неко сјајном двору.

Неко бокалима,
 Неко рујном вину,
 Неко опет храбром
 Домовине сину.

Неко лири звучној,
 Неко дивном рају,
 Неко црном оку —
 Врућем загрљају.

Неко ћорди бриткој,
 Неко бојном мачу,
 Неко оним' што 'но
 За слободом плачу.

Неко тихој ноћи,
 Неко рујној вори,
 А моја је жеља
 Милој Црној Гори!

Оној земљи гдје сам
 Св'јета угледао,
 И за даље путе
 Снагу прибирао.

Ал' окле да почнем,
 Са којег ли краја,
 Кад је свуда пуна
 Миља ка' и сјаја?

Срце пјеват' жели,
 Ал' је слаба снага,
 Ох, па што ћу сада,
 Домовино драга?!

Да у пјесми ређам
 Лавор-в'јенце твоје,

Или муке, борбе,
Што ти синци броје;

Није нужно, мајко,
То св'јет цио знаде;
А Бог нек' ти од сад
Бољу срећу даде!

Из рукописа † Ђура Т. Перовића.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE

ЂURĐE
CRNOJEVIĆ

Р О Б

— ЦРТИЦА ИЗ ПРОШЛОСТИ. —

— Два сата од Мостара налази се мјесто Благај.

— Данас је то варошица, а некада је то био пријестони град војводе Стјепана Вукчића-Косаче.

— Благај се простире по подножју брда Вележи, а на једноме бријегу лежи запуштена стара градина Херцеге Стјепана.

— Испод брда, на коме је градина, извире из пећине рје-чица Буна, за коју се говори, да је понорница, те да јој је врело тамо негђе на Невесињскоме пољу.

— Врело јој је до 20 м. широко, а дубока је до 2 м. У Буни се плацакају веселе пастрве.

— Управ испод града, правцем од истока к западу, редају се мале старе куће. У њима се ти упасти једна на осамониска стара кућа, са два мала прозора.

— У тој кући живљаше некада Мара, жена пок. Лазара Марића. Она је имала само јединца сина, коме бијаше име Никола, али га је она звала још и другим именима, само да му не би могле наудити зле душе.

— Мајка га је хранила и његовала свом материнском бригом на својих десет ноката. Он јој бијаше сво уздање и будућност. Више би пута рекла: „Ово ће бити мајчин радиша; мајка ће починути, кад он одрасте.“

— Наврши се Николи и седам година, таман за школе. Но, пошто овдје није онда било школе, даде га мати једноме трговцу у Мостар, под погодбом, да га Никола слуша, а да га он издржава у школи и гледа као своје дијете.

— Овај га добри газда прими и даде у школу, гдје се научио свему доброме и корисноме за свој живот.

— Никола је у школи напредовао врло добро, а владао со узорно. Никада није узалуд пропустио ни једнога часа. Када би свршио све домаће послове и школске задаће и задатке, онда би дошао у магазу своме газди, те би помњиво

пазио на сваку ријеч, а што би год његов газда радио, то би добро запамтио.

— Пошто сврши основну школу са одличним успјехом, прими га газда сасма у магазу, да се учи трговати. Бијаше разуман и врло ваљан.

— За неколике године био се извјежбао у продавању и куповању робе баш добро, тако, да га је газда могао оставити и сама у магази. Кад би отишао гдје с послом, није се ништа мислио магази.

— Кад је видио, да би и сам могао радити, захвали се газди на служби, а замоли га, да би га вјеровао, па да узме од њега робе, те да сам ради. Газда му на то пристаде, те га вјерова.

— Изиде од газде и отвори сам радњу. Прими собом и мајку. Какво је мајчино срце било, када је виђела, да јој је син сретан?!

— Радња му је испочетка ишла добро, али послјеје ослаби. Напусти ову радњу, и поче трговати само вуном.

— Једнога дана оде он, да купује вуну. Дошавши тамо негдје у Далмацију, на обалу јадранскога мора, спопаде га једна чета лопова, те му отме сав новац, а њега свеза, те с њиме у брод. Одвезоше га тамо негдје у Африку и продадоше га намјеснику од Турка.

— Овај га сада сматраше робом, те га пусти међу остале робове и нареди му, да свако јутро изађе преда њ, те да чека, шта ће му се заповиједити да ради.

— Једне ноћи трже се Мара иза сна и запомага. Кад се аверти, виђе, да је сан, прексти се, па опет леже.

— Сјутра дан устала је раније, те је сјела на хајат и нешто се замислила. Уснила је чудан сан: оборио јој се кров од куће, па по њојзи и Николи. Виђе, гдје Никола лежи вас у крви. Прискочише некакови непознати људи и однесоше га.

— Мислила је дуго и дуго, док је спопаде некаква слутња, али се она тјешила што је сан, говорећи: „Сан је лажа, а Бог је истина.“

— Прође вријеме, у које се она надаше Николи, а он не дође. Поче сада још више зепсти. Паде јој на ум и сан. Забрину се јадна мајка, што јој нема јединце сина. Поче распитивати за њега, али јој не знаде нико казати гдје је.

— Удари у кукњаву. Други су људи долазили и тјешили је говорећи јој, да су га неки и неки виђели прије два дана, и да није могао доћи, пошто је накуповао много вуне.

Надали су се, да ће и он скоро доћи. За неко вријеме се утјешу, али, кад њега не би, опет она у старе дипле.

— Дан по дан прође и година, а њега нема; прође и друга, па и трећа, а њега опет не би. Ниодкуда трага ни гласа. Држаше, да је мртав. Даде му опијело, па оде у Благај опет на старо огњиште.

— Проводила је дане у јаду и тузи, непрестано мислећи и оплакивајући свога јединца Николу. Радила је, па се хранила. Више је пута и смрт зажелила. „Е, само да ми га је очима видијети, па макар ме и сад у гроб спустили,“ говораше она.

— Једно врло лијепе ведре ноћи, бијаше мјесец грануо као дан. Мара лежаше у својој собици. Наједанпут зачу се некаква лупа на вратима.

— „Ко је то ноћас?“ запита она.

— „Отвори,“ одговори странац.

— Она отвори врата, и уђоше у собу два непозната човјека.

— Видјевши и старица, да су путници уморени и гладни, испече им чимбур, те им дозволи, да и преноће.

— Дјецо моја, од куда идете?

— Богме, мајко, из далека. Били смо у ропству, па смо побјегли, и ево смо се фала Бога спасли.

— А ко вас је заробио?

— Кад би ти приповиједао све како је било, то би ти дуго приповиједао. А кога ти имаш, старице? Запита један од оне двојице.

— Богме немам никога, мој синко. Имала сам, жалости моја! јединца сина, па прије неколике године оде да тргује вуну, па се више и не врати, не знам жив ли је, мртав ли је. Никада нијесам могла за то чути, као да је у земљу пропао. Уздахну старица, и свијетљаху јој се сузе на очима.

— Како му је било име? запита један.

— „Никола, синко, Никола!“

— Никола?!

— Ја, мој синко, а знаш ли што за њ?

— Не знам ништа, само се небој, жив је!

— Шта, жив! О Бог из тебе проговорио.

— Јест, јест, то је овај овдје, што је дошао са мном, — уприје прстом онај други на Николу.

— О Никола, рано мајчина! и паде на земљу изван себе као кап.

— Устаде Никола, подиже је, те је лијепо намјести. Поли је водом, док се поче мало освјешћавати.

— Пошто се старица освијести, прогледа очима и први поглед сврати на Николу, који јој сјеђаше крај постеље.

— Устаде, загрли га и притиште на своје груди. Ох! хвала Богу, који те посла удвијељеној мајци, да је под старост утјешити и у хладни гроб спустити.

— Сине мили, једина моја утјехо на овоме свијету! Кажи ми како те заробише и гдје си био?

— Е па чуј, драга мајко!

— Знаш, кад ја оно одох из Мостара, да купујем вуну, па управ у Далмацију. Тамо ме увати једна чета хајдучка, оглобише ме, свезаше ме и одведоше ме на брод, па ме тамо затворише на дно брода. Тамо нисам знао, дан ли је, ноћ ли је. Много смо се дана возили по мору, а ја не виђох бијелога дана. Давали су ми сваки дан по комадић огорјела хљеба, што им је иза паса престајало.

— Након неколико дана изведоше ме на сухо и тамо ме продадоше намјеснику од Туниса. Нијесам знао гдје сам и у кога сам, док ми послѣје нијесу казали други робови. Имао је он много робова. Свакоме се знађаше посао. Ја нијесам имао стална посла, него сам морао свако јутро изаћи пред намјесника, па чекати његову заповијед. Тако сам радио сваки дан други посао. Бијех му ушао у вођу, те ме и он вољедијаше. Поче ме слободно и у чаршију слати. Ја сам увијек сновао како би побјегао.

— Сазнавши у коме сам граду и на коме сам дијелу земље, сјетих се, како нам је казивао у школи госп. учитељ, на којој страни свијета лежи моје родно мјесто. Споразумјех се са још једним човјеком, који је био роб, баш као и ја, а то је овај овдје мој друг.

— Договоримо се и направимо мали чамац кријући, па се спремимо да бјежимо, па или се избавити ропства, или главом платити. Приредисмо све, што нам треба за пут, те се пресвучемо у друге хаљине, па на морску обалу.

— Размислисмо добро куда ћемо кренути, да нас не увате. Кренусмо управ сјеверо-источно, те смо се увијек држали тога правца. Гледали смо одкуда излази сунце и мјесец, и гдје залазе, те нисмо ни залутали. Срећом нашом било је вријеме врло лијепо, тихо и ведро.

— Пуних 8 дана и 8 ноћи пловисмо по морској пучини на ономе несигурноме чамцу. Једва дођосмо на далматинску границу, окле се упутисмо пјешке управ у Мостар. Тамо сам распитао за те, јеси ли жива и гдје си. Када сам дознао, да

си овамо, одмах смо се овамо кренули. Договорио сам се са овим мојим другом, да ти се одмах не прокажем, да те не бих изненадио.

— Ох! мој драги сине, међер си баш много пропатио. Добро те си се и сада избавио робовања. Фала драгоме Богу, када су те виђеле моје очи, барем да ти не идем жељна на они свијет.

— Сјутра дан отпрати Никола свога друга његовој кући, који је био родом из Љубушкога, те га је некако још прије Николе задесила зла судбина о једном вашару у Далмацији.

— Рашчује се по цијеломе Благају, да је дошао Никола Марин, за кога држаху, да је међу мртвима. Многи су му долазили кући мајци на честитање и да њега виде. Мара је била весела, те сврх све патње и старости брзо је послуживала своје коне и пријатеље, баш као каква младица.

— Никола поче радити о пољодјелству у Благају.

— Послије неколика мјесеца разбоље се Мара и лежала је на постељу 7 дана, а најпослије испустила своју душу. По њејиној жељи Никола је и спустио у хладни гроб.

— Не могавши сам живјети, ожени се послије неколика мјесеца иза смрти покојне мајке.

— Послије године роди му се шћерка, а он јој нађе мате-ринско име Мара.

У Благају.

Саво Н. Сенић, учитељ.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

С М Р Т.

Ув'јена коротачком одором од искони —
По царству свом нечујно муњевни шири лет,
А њено звоно тужно по дану, ноћи звони —
Те прати тајно душе у вјечни други св'јет.
Вјечито млада она на глави круну носи,
А њене очи црне чудноват сипљу зрак;
Језиком пламенијем све општри ријез коси —
Тај скиптар њезин славни целива једном свак.
И снопом маха снажно, а капи горког биља
Улива све у уста и звона јечи тон, —
Те звуке чује само, у вјечност који циља
И тужан без прекида њих слуша тада он.
Живота пехар испи — тек чувене, бдне р'јечи
Из груди полећеше и с њима тајни дух;
Овјенчан за живота сад ланац брига звечи —
Са врата смрт га смаче, — бијаше тежак — ух...!
У хладно тад наручје са мртвачке постеље
Узима живот слаби и крилом тули луч, —
Престаје живот тада и сваке св'јета жеље,
Јер двери гроба вјечног отвара црни кључ.
Свечаним ходом води у вјечност растворену
Са св'јета овог сваког, кад махне крилом смрт;
И рајник мој ће тамо...! О кад би душу њену
Са мојом пренијела у један бајни врт!

Цешинџе.

Радомир Кривокапић.

Д Р В Е Н А М А С Л А

— ИЗ НАРОДНОГ ЖИВОТА —

I.

Ела, Јане, моје дијете, дигни се, донеси воде, или простри под бравима, учини што-год, — нагони Јове Перова своју снаху најмлађу, да је послуша.

За Бога, маме, што је, те ме нигђе виђет' не можеш да сједнем?! И диже се, довати плетиво и одмах сједе — и ово је пошлићак.

Немој, лико, Бога ти, него унеси и простри под бравима, чобан је јутрос река'.

Јове бјеше радна и мирна; никоме, ни мухи, жље не мишљаше; домаћин јој погинуо под Сађавац 1877 год., ма се њој не познало да кућа процати; но сваке године све унапријед. Мирнија друга бит' не могаше; још моли Јану: „ела, синко, у младе невјесте је рад ка' у момке: три бременца под бравима доста.“ На то ће Јане:

Ево нас три: бреме ћу ја, а свака по једно, да се то узради, ако Бог да, наћас.

Јетрве јој чују уредбу. Стане отрча да простре под браве. Маре пође на воду.

Кад се Јове са снахом у кући осами, поче је учит': а зашто онако, срећо моја?! моје ми душе бих волија, да си ме стару ће нико не види те јако грухнула, но онако да речеш пред јетрвама; знам, моје дијете, у девет је фала, а у једног рана. Мене је Јово, теке да ми га Бог сачува, најмилији; доста ли ме, лико, око њега јада убило, кад кућа на мене оста; ја сам се, синко, тебе најбоље веселила, да ћеш ме ти с јетрвама придржат' и у земљу ставит'!

Нијесам поради тебе, одговори Јане, по би пристале и ноге да им мијем, па им теке у уши ућедох.

Ти мене послушај, рече Јове, младости ти: док се је младо и зелено, рад је игра; ће је кућа сложна, тун је напредак, а без трпежа и крпежа не може се лико-о-о: кад осучу ћеца, не може се од стеченог надоспјет', а камо ли стећ'.

Ја ти вељу то пази, па што ће које зборит' нека збори, ти не одговарај. Мајка ти не могоше виђет' да ти оне чарапе завршим, но ми изнаођаше неке пошљићке; и на тебе ми је жа', кад ми не би вјерова'; снаха ти потрча, да је послуша, да ми га доскочи, кану ми неке неслатке; пошље мајка ти на мене сваке прегрђене јаде — за уру сам ти плакала.

Није барем Јове, до ње се мирноће догони!

Ето му га ха: и Јове и свако ме на фрље гледа, та ми живој очи не испале, но ти идеш за том стоком, па не видиш.

Обрнућу се ја на све то, одговори Јово.

III.

Не прођоше још три дана, Јане ће Јову рећи: коме сам боља, он мене гори — ти за оно ни хабера.

Јесам, божа ти вјера, све мета на ухо, хоће ли које пут тебе што опркато.

Не хоте ће чујеш, а чим ти преко прага, са мном ни једно на управ; гледају ме, ка да сам ти се наметнула; јавно ти кажем — тако се не може.

Виђећу ја свему томе чару.

Тешко каши чекајући тебе млијеко и мене ту твоју чару; ах, може ли се тако за Бога?

Добро ти се молим притрпи још, виђећеш што ћу ја учињет'!

Како ћу трпјет' јадан не био никад! ти викаше: барем Јове је мирна; ја сам се од јетрва и надала, ма свак прост при њој — не може виђет' да ништа око тебе приватим, но та час: хајде у дрва, на воду, мети кућу; узела бјех, да ти закрпим оне докољенице, у род су ми по шестицу сељани давали, да их поставом закрпим, колико лијепо умијем, да ти не би од новијех мрзнице биле, и очине ми душе не да ми, да ти их уредим.

Аманати и она је тако почела! нека је нека...

Да ми залуду вјерујеш ооо тако ми Бога би ми лакше било. Виђу ја по неколико и ако не зборим ништа, ма ти се молим, провај ме још једном, па ћеш виђет', што ћу ја учињет'.

IV.

Јово се узнемирио, ка' на силу иде код брава; наше га чут' све ће виче: ђаволе помози! ђаволе позобји браве, које ми дух узеше! — свакоме се лијек зна, ја га немам, особито како

га друга чељад могу чут'; ни једно не смијаше да чује рећ': анђио Божи, нако кад он не чује, а кад шћаше чут', разграје се, да те Бог сачува: ђаволе, ђаволе, ђаволе!

За Бога, чоче, упитаће Јане, што ме мамиш, ка' дијете бијелом палицом? ти стојиш иједак пред чељадма, а ја све плаћам; свако са своје банде сјекнуло на мене, до чуда је, ка да сам свакоме лучеву спицу под нокат метнула; а лијепо виђу, да у тебе нада нема, ма ћу ја за себе наћи чару; да ми није рад гријеха, не бих ти ни казала.

А што си мислила, аманати?!

Аманат ми и аманат ми јадан, ја нијесам каква рђавица, да ово трпим: у воду ћу, у гору ћу, а овако живјет' нећу; волија сам турска се робиња назват', но овако живјет'. Завитлаше јој се сузе.

Јово је дохваћа руком, да је грлећи одоброволи.

Јане плаче и по-ђе-коју говори:

О твојој души ћу самој себе смрт учињет', а и тебе је мило, да ти се макнем, да узмеш другу.

Још је боље пригрли и куне јој се: да Бог сачува да ти што буде, никад не бих, божа ти вјера, вијенаца на главу метнуо; а тебе се чудим, што ћеш самој себе смрт учињет', ако ми не маханишеш.

Чујеш му та: да Бог сачува, не би ти ни згоднија глава маханисала, а не ја; волија би с тобом у врх тије главица, но с другијем у славо и сур брашно, да се с анђелом божијем подијелимо; допануће не да живим лијепо без халака и без зле среће.

Ја бих и до сад, но узмичем поради твога образа пријед године; а мука ми је и порад' те бабе; добра ми је била, и ако је тебе сад унавиђела.

Гле, за чем му на'мпада: мој образ ја пазим, а за бабу — дат јој старешину па је нека ђаво носи; е у неку ријеч бих рекла — ево те, у другу виђу са мном ругаш.

Не ругам божа ти вјера, а је ли ми мука ту ријеч изговорит', јест, али пошто начнем, ја ћу то у час свршит'.

Од кога ти је мука, куку мене од тебе! што не учиниш, да они реку?

А како?

Лако: браве већ чуват' немо', па у најпрви пазар зајми од онијех овнова, не питај никога знаш ли, ја сам из сиромашке куће; купи ми цревље, па ни огледала немам, сапуна три четири, коју крпу шарену. И за тебе штогођ да ти раним

у моју скрињу; како ти браћа кад дођу с пазара све по нешто додају женама за собом, а њима звенче браве од скриња и подгучају, а све од тебе; би ли ти која дала сапун баре кад бривљеш? — то ђаво мака.

И до сад ми је за све то нападало и ћера ћу два овна првог пазара; но ако они не реку ништа?

Богме, кад дођеш с пазара, све ми дај, ће гледају, а реци ми, да обидем цревље угађу ли се, нек' им се јади; нешто те проговорит', а ти се подавијај, не пушти се да те рђакају; ако ко други дио напомене, реци ти: дијелићу се, а узмичу ли од тебе, узмичу — не могу без тебе Бога ми, но им кућу држиш, а све јадна ја плаћам; али рекли што не рекли, у суботу дијели, а, ако Бог да у неђељу попове, да ми на ново огњиште свете масла; нећеш ли тако у суботу, ја ћу замрћ', а нећу осванут, но с Богом.

Рече ли овако учињет'?

Рекох.

Ја те питам без шале, но обећајеш ли ми свесрдно? Што двоумиш, ками ти, мож живјет' као чојак. — Мати га робе нећу ти га Боже.

Е хоћу чиста, ти божја вјера, хоћу.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA

Таман зашло сунце и брави се спраћају, ево Јова с' пазара. Прикупила се чељад, сједе око огња, наклобушили му се цепови, њедра и торба се види пунија, но јутрос, ћера бјеше три преходна овна и све потргова; зове невјесту, вади из њедара, из цепова неке замотуљке, преноси невјеста преко куће; испаде једно огледало. Јово је пита: виђи кажује ли право, да се види? испадеше дуги чешљеви, које сам гледа у бербера, и неки сапуни округли ка јабуке, сребрни прстен, некакве чудновате брњице. — Невјеста купи по кући, раћа у скрињу.

Сва чељад гледају, ал' не збори нико ништа. Ј ово: рани то из торбе и обиди те цревљице угађу ли се.

Јане одмах на торбу, обу цревље, шеће по кући, говори: нијесу цревљице, но баш лијепе цревље, угађу вала, када их је око нога шијо.

Оспреми то све лијепо — рећ-ће Јово.

Стане Илина стискаше зубе и попречке гледаше. Још у почетку бјеше је Илија оштро погледа; писнут не смијаше. Илија бјеше расположен и поштед чојак, ко се ш њим не ћаше

погодит' баш не ћаше ни с ким. Марко јеђи бјеше од Илије, ма чекаше, што ће од Илије чут' зашто је Илија стари.

Је си ли се уморијо, Јово? пита Илија; пошто жито бјеше? чињаше ли живо паре?

За жито ваистину не питах, за живе претили брав ћаше се и платити од суме слабо; преузела, брате, вересија све: што даваше готове фијурина 2. за два мјесеца причека 3. трчећи.

Илија замеће шалу док полијегаше. За Јовову трговину нико се не задијева, — ијетка је и невјеста.

VI.

Још је ноћ. Кокоти су зачестили на зарок оћаше познат' на исток јутарње зраке. Буди Јане Јова нискијем гласом: ево субота, сјећаш ли се што смо уговорили?

Јово, тријезнећи се: сјећам да ти, јади га знали.

Ако се не држиш онијех збора, кажи ми, тун није кућ камо, но с Богом и да Бог поможе.

Држим како не. Одма скочи низ одар, нареди се и ето га код огња.

Још се није нико дига. Јове се пробудила и окрила главу.

Што је, Јово, синко? што си тако уранио? Прерано је браве пуштават, и дано нијеси јуче био код њих.

Нећу ти да оду свје кадуват'.

Куку мене, синко! Орухуј се тиштеном шаком у прси, боли ли те што?

Ништа ме не болии, но се више овако држат' не могу. Ја сам у овој кући и метла и лопата. Хоћу се данас дијелит'.

Не помињи то, синко за моје млијеко!

Не да не помињем, све си ти то скуфала из тог пепељака.

Не викај, синко, да чељад не чују, не помињи то младости ти.

Нећу николико ништа: о-о-о Илија о-о-о Марко дигте се есе хоћемо дијелити!

Илија: не зурла јадан јутр с прије зоре, не ијеђај ту бабу, — чуо га бјеше кад је сијо код огња.

Ја се не шалим, но ви озбиљно кажем, но или ћу ходит' за суд, или ћемо се дијелит' без суда, одговорите ми јуначки.

Марко се и од првога на Јова напунио, па ће му рећи: Што те рика јутрос стои на зору, ка' друшићку магарад?! да имаш болећега, да ти би јутрос дио и старешину.

Јово: имам тебе па се, дигни, да ми ти дио даш, ако си бољи но та, те се пружиља уз тебе, а не срамоти лежећи.

Илија скочи низ одар: нека те нека те.

Јово!

Ево ме.

Је ли ти се на'мпало дијелит?

Јест.

Немо, чоче, да се проспемо.

За то није збора, диж се, но хоћу ли за суд ходит'.

Сједи, Јово, све ћу ја подијелит' а ти бира — треба ли ти суд?

Јово: ја пристајем и под шорак, Само тршај брзо.

Илија Марку: хоћемо ли ја и ти заједно, Марко?

Ја хоћу, ако ћеш ти, Илија.

Е па лијепо.

Илија Јову: ја мећем ову кућу и сламарицу на два дијела, и обор за појатом како гађу источно Ђошеви од појате, а на трећи дио појату с обором пред њом.

Сад Јово бира: или ћеш појату, или полу од овијех.

Појату ћу, одговори Јово, и дај ми гораћицу, да приђе сунца пропирим, и подијели брашно и што мрсно, е треба ручак, па ћемо по ручку за друго што зборит', а браве ћу ја довече у тренућ' ока, а ти бира.

Даје му Илија гораћицу из огња и запрета да се наложи и рече, да Бог да ти јутрос сретна била!

Јово: и с тобом заједно.

Плаче Јове ка' да га копа, а невјеста се губи подно куће.

Викну је Јово:

Држ, невјесто, та угарак, носи да пириш, е ћу ја приче-кат' да што за ручак донесем.

Јане се чини када не чује, привикну јој: Похитај брзо, — Она се до Марка досуче.

Јово и опет:

Похита море, е погибе.

Јане паде при Марку, стаде плакат' (Марко јој је био у ђеверство). још га кроз плач моли:

Не пушти ме, да ме бије, дијелити се с тобом нећу, мој ђевере: у воду ћу, у гору ћу, а од тебе никад нећу; мајка ме је тебе, брајо, на аманет препоручила, да ме пазиш од ружила.

Марко је отискује руком.

Хајде, соколе, не могу те ја одбранит, лијепо ми је, ако се и са мном не дофати.

Баба јаче плаче. Пошто се од Марка одвоји, кука Јане:

Ку' ћу сада ја кукала, без лијека ничесова. Фата се за свекрву. Јово не збори ништа; мијења се у образ. Невјеста моли свекрву:

Не пушти ме, мајко моја, не рођена, но суђена!... плаче, лихти. Придода баба плачом и ђекоју проговара:

Мас' отолен, мој расине, који просу кућу моју; не проста ти мука моја!..

Јово се исправио на сред куће ка' тољага, испала му је она гораћица, слуша ка' да му молитву читају.

Јове још говори све јасније:

Ја не жалим кућу моју при овој љуцкој хћери, која се је обавила око мене и ђевера, и цијела дома мога; један божји одпадниче. Виче Илија и Марко на мајку:

Нека Јове, за Бога, ђкupi село, промислите да је које мртво! Вајка и плаче невјеста, Јове не прекида:

Нећу, нећу прекидати, но ћу клети поганова; да је образа иђе има, не би ово учинио ради ове зор невјесте, е су жене под маханом, у образ је њојзи такѧ: Још сусједе не познаје, а он хоће да одвои, да ту буде домаћица, да се држи пепељака.

Ко би за то помислио, пријед једне бар године?!

Јане јој руке омочала око врата:

Ах не дај ме, мајко моја, ја познајем сина твога, он не може поднијети, да из куће ниђе пођем, но он друго нешто мисли. За то хоће дијелит' се. Јова пробуди та ријеч Јанина, изиде из куће и оштро хода испред ње. Колико му би мука од фамеље, па збори за себе:

Чудна посла од невјесте! Нашто гођ је миса била, на све ме је обрнула; истина је, што јутрос Марко збораше, ја њега бијеђах, ема ће ми сад, пасја пара, све платит'. Ух зла и грдила: Махат десном по лијевој зло је, ма грдна ће ријеч поћи сад за мене проза село, а хоћу је бити и ако је зло; то је зло сад добро потребито мене. А куђ хођах у ту појату искрај ове сложне фамеље?! Ускочио је већ у зграду; час не би — ево га у кућу, носи у десну руку кошћелови прут, око кашете увит се хођаше, и сад плачу. Увати се Јово са невјестом за лијеве руке, одмаче је од Јове, и поче је из десне прутом шибати.

Јане трчи око Јова; Јово је лијевом држи, десном маха колико је могуће. Таху је бранит, не да се никоме ни примаћ' Јане вели ходићу.

Јово вели:

Досад смо се дијелили с анђелом, сад ћемо обист, дијелит' се с ђаволом.

Сад уђени у уши: Сад те гледају као бијелог вука, сад те на фрље гледају, сад си за уру плакала, сад те гледају, када си се наметнула; сад када лучеве спице под нокте стављаш, сад ти купујем кундре (цревље) са пошлићма; — Маха колико је могуће; Јане веће пола је умирена.

Сад ћемо обист' ова масла, па ћемо опет зват понове. Прут је већ окрха до руке. Јане стоји ка' мртва. Јово с прага: опрстите ми, браћо, што сам ви забун учинио, пођох код брава.

Много воде на Јану сипаше, док се освијести. На више мјеста и кожа јој се мијења.

Више не тражи дијела, пошто дрвена масла учињеше Мир Божи.

Прибиљежио: Јоко Т. Вукчевић.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

У МАЈСКОЈ ВЕЧЕРИ

У сумрачје рâно мајскијех вечери
Сјеђели смо сами... Тишина је била,
Само славуј гласом хорио је свето,
Спуштајући своја уморена крила.

У заносу тихом ћутали смо н'јемо
И гледали зв'језде небом што се крећу;
Слушали смо жубор брзог поточића,
Изнад кога ласте неуморно л'јећу,

И дивећ' се цару божанствене ноћи,
Што вјечити синак у природи снови —
Срданца се наша вагдице тихо
И одаше тајну што сунима скрива...

Бос. Пешровац, 1897.

Богдан-Крајишник.

: :

НАЦАК-БАБА.

— ЦРТИЦА ИЗ БОС. КРАЛИНЕ. —

Било је то једне хладне јесење ноћи.

Баба-Мика сјеђаше у својој малој собици, са четворо сиротих унучади, чији родитељи још одавно почиваху у хладним гробовима. Па ипак та дјечица не знађаху, да су сирота, јер њихова добра „бака“ замјењиваше њину умрлу мајку, негујући их њежније, него би и сама мајка; а стари „дедо“, често би их миловао и љубио, гледајући у њима замјенике својих покојних синова... Често пута, тако гледећи старац унучад своју — рекао би: „Слава ти и хвала Господе Боже, кад си ми оставио бар ове нејаке сироте моје, да ми блаже оне бдлове, које сам добио смиђу мојих добрих синова... По сто пута нека ти је слава, кад си ми твојом великом милошћу подарио, да ми се лоза укинути неће!“

Ове вечери не бијаше старац код куће. Отишао је право у Петровац, да упозна учитеља, и да га замоли, да му прими Стевана у школу. — С тога су баш сва дјеца рано полијегала, само најстарија дјевојчица Станица сјеђаше с баком, и плетијаше своме браци чарапе. Стара баба-Мика сјеђаше, не радећи ништа, јер су је очи доста изневјериле; али се бијаше веома занијела у мислима... Сигурно се сјетила оних дана, кад је била дјевојком; сјетила се оних часова, што их је весело проводила у колу, на сијелима, на комушању и другим момачким и дјевојачким састанцима... То јој се лако могоше опазити на старачком лицу, које сад бијаше некако весело и пријатно. Ко зна докле би то трајало тако, да је на једаред не трже неки шушањ... Учини јој се баш као да плот — који сачињаваше ограду око све куће — пуца. За то и рече дјевојчици:

— Погледај де, Станице, кроз врата, шта се то на пољу чује!

Мала дјевојчица поскочи лако и уђе у кућу; али како се за трен ока са вриском поврати натраг, кад угледа неке људе,

ће прелазе преко ограда у двориште. Баба-Мика скочи поплашено, погледа дјевојчицу, која у страху грцаше у сузама, па је запита: „Шта ти је, рано моја? Од шта си се тако препала?“

— Јаој, мајко, јецаше дијете у страху, некакви људи пењу се преко ограда да уђу у двориште!

Баби-Мики сад бијаше све јасно. Ти људи сигурно долазе да их поробе, а можда и поубијају. У тим мислима скочи, истрча у кућу и замандали врата. Истом што је она то учинила, а они лопови гурну у врата. Видећи, да су ова замандаљена, стану их подупирати сјекирама, е да би их како год иставили.

Видећи баба-Мика, да ће ови сад изваљити врата — улести у собу и зграби дугачку пушку, која висаше о чивилуку —, па, и ако до тад није никада пушке у руку узела, излети смјело у кућу, те кроз шупљину између брвана провуче пушчану цјев, управи је у ону црну гомилу и — одапне.....

Пушка пуче као гром, и разлијеже по тихој ноћи....

Међу тим баба Мика улети поново у собу, зграби обје мале кубуре, које бијаху пуне, а дугачки нож извади из корица и, метнувши га у зубе, лојури на врата кућна, отвори их, па опали из објиврете један мах... У тај пар сложише се двојица од лопова на земљу. Ето диврјучући, а остали нададоше бијег преко ограда...

CRNOJEVIĆ

Међу тим дотрче и комшије — узбуњени пуцњем пушака — с кољем и сјекирама, — али како се грдно зачудише, кад угледаше два Турчина рањена на земљи лежећи.

Сад се све окрену баби-Мики, питајући је. — „Шта је ово, ако Бога знаш?!“

Ова им на то потанко исприча све, како се је догодило, а ови, дивећи се јунаштву и смјелости, повикаше као у један глас:

„Живила нацак-баба!“

М.

Д А Н Г У Б И Ц Е

Од Филипа Ј. Ковачевића.

Својски ради, а савјесно штеди,
У туђе се не мијешај ствари;
Не дај нико да те за нос вуче,
Али слушај што ти зборе стари —

У разлог се и пождени с људма,
Е ма презри рђе и погани;
Не полети на напаст никоме,
Ал' ће станеш, јуначки остани:

Држи добра према себи друга;
Заочице никога не суди;
А што желиш, то сам себи тражи —
Па ћеш бити човек Украј људи.

CRNOJEVIĆ

Ко тијело грије са сребром и златом,
А душу напушта да му гола зебе,
Тај је богат, али — за некога другог,
А убоги просјак за самога себе.

Све што човјек више пење се навише
Стрмоглавом тим је ближи паду свом;
Јер нека му друго не науди ништа,
Кад изађе на врх — убије га гром.

Да добијеш право, није доста само,
Што оружан стојиш у разлогу своме;
Јер ти разлог често за неразлог прође,
Кад га, брате, немаш показати коме.

Повјерење, ко је 'но је свуда
 Свакодневних предмет разговорâ,
 То је оно, што траже залуда
 Милиони женâ и докторâ.

Ко је зашто, то и ради,
 О своме се сваки крпи:
 Луд се љути, сирак куне,
 Рђа пр'јети — јунак трпи.

Вук се кажу — не боји од паса,
 Ма зазире од њихова гласа;
 Он презире њину пасју грају,
 Ма не воли што на њега лају.

NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

НАРОДНЕ УМОТВОРИНЕ

СРПСКЕ ЈУНАЧКЕ НАРОДНЕ ПЈЕСМЕ

Женидба Маха Ришњанина.

Вино пије Марић Алај Бего
На сред Босне, на граду Травнику;
Служи му га млада синовична,
Вино служи и пије га сама.
Кад се Бего вина понапио,
Тада рече својој синовични:

„Ој Фатимо, моја синовично!
До сад си ме за све послушала,
Оли ме сад млада послушати?
Ево ти је нарок испануо
У Сријему мјесту богатоме
За силдијем пашом од Сријема;
Паша има доста у Сријему;
Има куле, а у куле благо,
Испод кулах велике читлуке,
Ој Фатимо, своје бабалукe;
А он има и више имање:

На стотине коњах и волова,
На хиљаде козах и оваца;
Има доста челах пријесједа —
Него узми пашу од Сријема,
Узми њега боље ће бит' за те!“

Кад ђевојка стрица разумјела,
Тад је своме стрицу говорила:
„Мој амица, Марић Алај Бего!
Досле сам те за све послушала,
Ма те за то послушати нећу,
Што ми пашу кажеш од Сријема,
Знам да паша има од Сријема,
Има куле, а у куле благо,
Испод кулах велике читлуке,
Мој амица, своје бабалукe;
На стотине коњах и волова,
На хиљаде козах и оваца,
Има доста челах пријеседа;
Но амица, Марић Алај Бего,

У Сријем је мјесто болешљиво,
 Тун цркају тице од грознице,
 А камо ли коњи и јунаци;
 Па кад паша умре од Сријема,
 Што ће благо кад остане пусто?
 Но, мој стрико, Марић Алај Бего,
 Није благо гроши и дукати —
 Но је благо што је срцу драго;
 А знадеш ли кад је оно било,
 Има доба три године дана,
 Кад долази Ришњанине Махо,
 Он долази на граду Травнику,
 Те је мене код тебе просио,
 А ја не бјех настала ђевојка;
 А данас сам настала ђевојка:
 Настало је грло за ђердане,
 А настале леђи за каваде;
 Настали су прети за прстење,
 А ја млада јесам настанула,
 Да се могу лако удомити;
 Но, мој стрико, Марић Алај Бего,
 Ти напиши лист књиге бијеле,
 А поздрави Рисанскога Маха,
 Нек покупи киту и сватове,
 Нека дође на граду Травнику,
 Да поведе твоју синовичну;
 А у књигу стрико, послат нећеш.
 Задајем ти турску вјеру твоју,
 Хоћу њему ја ходити сама,
 А кад чуо Марић Алај Бего,
 А кад чуо што збори ђевојка,
 Бит' не мога, но књигу написа
 И у књигу Маха поздравио:
 „Знаш, Турчине Ришњанине Махо,
 Знаш ли, Махо, није давно било,
 Има доба три године дана,
 Кад долази на граду Травнику,
 Да ти моју иштеш синовичну,
 Ја је тебе хоћаш поклонити,
 Но не бјеше настала ђевојка,
 А данас је млада настанула, —
 Па покупи киту и сватове
 И прихвати моју синовичну.“
 Кад је Бего књигу направио,
 Па је Рисну бијеломе спреми;
 А кад Маху ситна књига дође,
 Па кад виђе што му ситна пише
 На обије ноге устануо,
 Па запоја ка да пије вино,
 Па отолен низ куду минуо,

Шета Махо Рисном бијелијем,
 Па он плаћа доста пати вина;
 По да видиш врага великога —
 Не бѣ ријеч свилена марама,
 Да је свије па у њедра рани,
 Но је ријеч грдна казалица:
 Мину ријеч од друга до друга,
 Докле дође бијелу Перасту,
 То зачуо Пивљанине Бајо,
 Па кад чуо мило му је било,
 И одма је на ноге скочио,
 Па отиде у своју одају
 И дохвати перо и хартију,
 Па написа ситну бурунтлију,
 И поздрави Ришњанина Маха:

„Ој Турчине, Ришњанине Махо,

Ја сам чуо е ћеш се женити;
 Кад сам чуо мило ми је било;
 Е, да знадеш, турска сератлијо,
 Знаш ли, Махо, није давно било,
 Није давно него ланих било,
 Кад ја вељу догнах трговину
 Бијеломе Рисну на пазару,
 Трговину шездесет волова.
 А ти, Махо, скочи е Ришњанима
 И оте ми Сионацкину,
 Коју бих ти с јадам опростио
 Но не могу свијетло оружје
 Двије мале пушке ермајлије
 Које су се у Млетке скривале,
 У тријешће пушке окивале;
 И њих бих ти с јадам опростио,
 Но не могу криву посјеклију,
 Која бјеше у Задар скована,
 У Дубровник сабља окована —
 И њу бих ти с јадам опростио,
 Но не могу везену шишану,
 Која бјеше у Призрен скована,
 А у Скадар пушка окована, —
 Њу ти никад опростити нећу;
 Сву ми моју узе трговину
 И све моје у ерму оружје
 Не даде ми паре ни динара;
 Ти сад оћеш одит' за ђевојку —
 Дође заман, оћеш ми платити,
 Тек покупим биране хајдуке
 Од Приморја и од Горе Црне.“

Овакву је књигу направио
 И у Рисан Маху је справио;
 А кад Маху ситна књига дође,

Бога ми му мило не бијаше,
Ама друго ништа не могаше,
Него Бају другу оправдио:

„Не фала ти, Пивљанине Бајо,
Ја се сада оженити нећу,
Докле дође каурски Ђурђев-дан,
Тадер оћу покупит' сватове,
Од хиљаде мање ниједнога!“

Такву Бају књигу направио,
А кад Бајо виђе шта му пише,
То хајдуку још милије било.

Браћо моја и дружино драга,
Све што иде, то долази брзо;
Док ево ти обећаног дана,
Топлог љета и Ђурђевог дана,
Тадер Махо покупи сватове.
Скупи Турчин хиљаду сватова
И окрену пут града Травника;
Ал' ни Бајо залуд' не стојаше,
Него поче купити хајдуке:

Прво узе Клашњу харамбашу,
И његова сина сва четири,
И доњег Стегу Радована,
Који стеза при планини Турке;
Па до њега Шарабаћу Ђура,
Који знаде прошарати Турке;
А до Ђура Познај капетана,
Те познаје кроз планину кланце;
А до њега два добре Шиница:
Једно Лазар, а друго Алекса,
А до њих су двоје Латинчади,
И сестрићу хајдук Маријане.

Тадер пође пољу Граховоме,
Па почео купит' Црногорце:

Прво зове Томановић Вука,
А до Вука Томановић Ника,
А до Ника, с Добре Воде Вука,
А до Вука Гаврилова Тура,
А до Тура Рогановић Јова,
А до Јова Радуловић Сима
И старога Петра Перовића,
Он зна друме низ Херцеговину
И халуге до дно Босне равне;
Пет стотина покупи хајдука
Примораца и Црногораца,
Није га страх с њима четовати,
Па се спушти у корита жупна,
Док низ Гацко навалише Турци,
Уљегоше у корита Турци,
А Бајо је дивно запауо.

Око друма са обије стране ;
 Међу њима уљегоше Турци,
 Док хајдучке пушке запуцаше —
 Погибоше у корита Турци ;
 На њих мрки скочише хајдуци,
 Ниједнога не пуштише жива,
 Сам утече Махо на дорина,
 А Бајо му уфати ђевојку
 И сједе је на десно кољено,

Па запита Фатиму ђевојку :

„Ал' с' волија мене господара ;
 Ал' Турчина Маха Ришњанина ?“

А она му тихо одговори :

„Волија би Маха Ришњанина !“

А то Махо и слуша и гледа,
 Привука се при зеленој јели,
 Гађе Махо Пивљанина Баја ;
 Не погоди Пивљанина Баја,
 Но до Баја Фатиму ђевојку —
 Ни жива је не дочека трава.

Скочи Бајо увати га жива,

Доведе га међу хајдуцима,

Па му обље руке окинуо,

Па га справи Рисну бијеломе,

Да се фали међу Ришњанима,

Како плати Бају трговину

И Бајово свијетло Коружје.

Бајо диже све своје хајдучке

Те покупи рухо и оружје

И све турске хате седленике,

И госпоцке сватовске дарове

И с ђевојке од злата ђердане.

Тун хајдуци шићар шићареше,

И јуначки мејдан задобише,

Те отолен сваки дома пође.

Прибиљежио Стево Р. Ивановић.

Н Е В А Љ А С Е

Не ваља се вук, кад завија на туђе браве, пиљати — јер ће их поклати.

„ „ „ бређој жени амију убити — јер ће јој дијете шарено бити.

„ „ „ зеље посађивати, што пресахне — јер ако се прими оно умријеће, који га је посађивао.

„ „ „ кућа на Марач у јутро, док сунце истече, држати неометена — јер ће се те године бухе умножити.

„ „ „ на Божић пред козама гристи кора љеба — јер ће козе гулити гору.

„ „ „ мајстора, који гради кућу, наиједити — јер неће кућа бити срећна.

- Не ваља се у клачницу, која гори, убачити челика — јер неће изгорети.
 ” ” ” да свештеник чита молитву бесплатно — јер неће помоћи.
 ” ” ” проз решето гледати — јер ће красте нашарати лице.
 ” ” ” из суда, којим се пило вино, остатак враћати у вино, које ће стојати — јер ће се узостити.
 ” ” ” ђетету прије наврши годину давати за јело јаја — јер ће при говору шушкати.
 ” ” ” дијете прије навршетка године опашивати — јер ће умријети.
 ” ” ” дијете први пут ничим до ликом опасати — јер неће дуго живјети.
 ” ” ” у средопосну сриједу ништа сијати — јер ће се сјеме преполовити.
 ” ” ” што је одвећ лијепо, добро похвалити — јер не може дуго бити.
 ” ” ” на чељаде пљувати — јер ће, који пљује, умријети.
 ” ” ” мајстору у иједу преко куће, коју зиђе, маљиц пребачити — јер та кућа неће бити сретња.
 ” ” ” кућа задати, кад се у почетку чује ко, да кука — јер ће се истражити.
 ” ” ” да прескочи жаба губавица — јер прескочени неће више расти.
 ” ” ” љеб ни штетни бачати — јер ће га жељети.
 ” ” ” пас кад грми у кућу пуштати — јер ће гром убити.
 ” ” ” кад грми ђаво спомињати — јер ће гром убити.

Из збирке **Л. П. Ђ**

 NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 NARODNE ZAŠTOVETKE
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

Ја посијах жито цмиљ, потапаши цопам, он студ дође иљадиш, по-
 зоба ми жито цмиљ. (Брави на солило.)

Зелен зеко на једну ногу стоји. (Зеље.)

Из црне кућеље бијела жица иде. (Из вимена црне овце млијеко.)

Чаша фићије, околу ракија, у сриједи вино. (Јаје.)

Видио сам чудо веље: ће брат сестру продаваше, хаљине јој купо-
 ваше. (Терзија прави капу, па је продаје.)

Од долине до долине: тодориш, тодориш; од планине до планине:
 иваниш, иваниш. (Звоно на чактару.)

Из торине до неба удара. (Дим.)

Сваки доста доноси, много мање односи. (У цркви анафоре узимају,
 а доносе прсфоре.)

О овчару чектару, чекетарски говораше, арбанашки навођаше; овако
 име погађаше, а броја им не знаваше. (Слова у књизи.)

Иде млада стијенама, обавита стријелама. (Змија.)

Нађох штап преписач, рече поп: то је мој посребач. (Књига.)

Скројих брату аљиницу, од сто пбла и латица и ту му је уска и
 кратка. (Кућа.)

Да није вито и превито би до неба досегло. (Пут.)

Сево сједи, севу гради, берберу вез везе: пак му га такми. (Челе, кад
 мед граде.)

У Ивана бана, једна коза врана; Иван јој пријети, да ће козу дријети; а љуба се дави: не, Иване, за Бога! та нас коза храни и од-а зла брани. (Земља.)

Прикупио 4.

НАРОДНЕ ИГРЕ.

У л о в.

Узме се подебео коноп, па се на два краја свеже за два дирека у кући, али се добро утегне и повисоко од земље подигне. Један од момчади узме у рукама штап, припне се на коноп и полако се штапом придржава, да не пане; други га пита: ће си кренуо на тога коња?

У л о в.

Није прилике, а може Бог дати.

А што би, зар нијесам наредан?!

А ће ти је пушка?

Ево ми је и подиже онај штап, али се чува да не пане с конопа.

А ће ти је нож? — Опет подиже штап.

А мала пушка! ћесе? фишечи! он броји до 20 и удара се палицом по ћеси сваки пут; ако се изврне, мора панути ча земљу, јер је коноп високо од земље; последије се други пење на његово мјесто.

Ц и г а н а.

Обично се изабере 5—10 другова и обуку се у најпрљавијим дронцима: измрчу се гаром од копа, преврну га и шапне наопако; одаберу једног за старешину, назову га „баб“ и обвезу га велику фошу око главе, коју поспу пепелом, посиједају на земљу и метну пред собом сач с пепелом, преврну га, па сваки штапчићем удара по сачу урлајући: а-ур-лу-лу, а-ур-лу-лу, а-ур-лу-лу... старешина врти сач, а сви се задими. На њихову грају дотрчи исто толико сељана и назову им:

Добро вече!

Ш-добра шрећа, жгошпода!“ — дигну се и поклоне се, ш-је ли што шново, ж-гошпода?

Јест ново то, да прекинете ту вашу грају, да народ не заглупујете.

Ш-прекинућемо, шкако не, шјете ж-да ви шваримо ш-кафу, ш ужаврела је.

Нећемо ти кафе, него одма да сте прекинули, јер ће сад друга бити.

Цигани остану сами, дрхтећи од страха, а старешина ће нискијем гласом:

Ш-одаљили шу се, но ш-дајте шинови ж-да се што жамучи; ш-лако је шјест мед и масло. — настаје опет граја и ударање по сачу, а сељани опет притрчу:

Ш-то сте заграјали, циганска паро, стотину ћемо вам тољага удрити.

Сви задрхћу и метну главе међу кољенима, а старешина:

Ш-аман ж-гошпода, жа ваше ждравље! ш-фали ли шмо, ма ш-пећемо ш-више; ж-дајте ж-да ви ш-подкујемо ш-коње ж-без ш-паре.

Ови подижу ноге, а Цигани их ударају штапићима по табанама, па им и овај пут опросте и опомену на ред и мирноћу, посаде старешини главу пепелом, па отиду.

Старешина опет почне соколити друштво и урлати: Дођу трећи изасланици сељачки, почну их псовати, дрмати рукама и гуркати на поље.

Старешина кликне своје у помоћ:

А пад шинови ш-урте! Настане жесток бој, не види се прста пред оком од силног пепела. Придолазе сељани, раздвајају, мире, не чује се ништа од силне граје и лупе.

Преметача.

Ову игру играју четворица, по двојица у друштву. Поциквају се у почетку и чија страна пзгуби, та пада на руке, сагну главе и окрену их један другоме; додирују раменима један другог до витог ребра; Она друга двојица узму се преко паса и јако држећи се, уздижу се редимице ногама горје, па се онда бацају леђима на сагнуту двојицу и одма скачу на земљу, дочекују се право ногама на земљу, не ставши правилно ногама на њу, губе игру, чине лијево-круг и заузимљу улогу првих, а они скачу на њих. Тако се играју, док се не уморе, последије чега их друга четворица одмијене.

НАРОДНЕ ПРИЧЕ

У лажљивца су кратке ноге.

Имао један човјек три сина, и научио их био за младости разним вјештинама; а то на име: најстаријег да му је једини занат добро гађаши пушком; другог син научио бијаше да сјече сабљом и најмлађег да лови стријелом.

Остарали отац, видећи да ће на скоро умријети, позове своја три сина и рече:

„Бецо моја! вријеме је дошло мријети, зато ви сад наређујем, али добро запазите: кад будем умро, немојте ме копати за три ноћи, но ме прије однесите на то и то брдо, и чувајте ме у скрињи за три ноћи, сваки понаособ, и пошље тог ме слободно упокајте!...“

Старац наскоро за тим умре. Синови његови однесу га на речено брдо, даљеко неколико сати од села, и при поласку међу собом, договоре се овако: најстарији син да га стражи прве ноћи, и пред зору да укреше кресивом ватру велику, да браћа дома виде да треба ићи на одмјену. Тако други и трећи. Најстарији пође. Кад би око по ноћи, стаде велика фиска гором, момак се препаде и обрати за собом; кад има што и виђети: аждаја велика са пет глава, опружила врат да га прождре; овај се хитар нађе, гађа пушком и окине јој једну главу; њу чува, а пред зору запали ватру да млађи дође на одмјену.

Млађи, т. ј. средњи, син, чим види дим од ватре, пође код свог мртвог оца на стражу. Од свог брата узме кресиво, али му овај ништа не каже како је долазила аждаја, и како јој је главу окинуо, но пође својој кући.

Кад би око по ноћи, би велика треска гором и помоли се аждаја са четири главе, да га прождре; овај сјекне да се брани и мане сабљом, окине јој једну главу, а ова се врати натраг са три. Пошто дође близу

зора, и дође најмлађи на одмјену, али заборави узeti кресиво од брата, а овај му га не дадни, нити му каза како је било преко ноћи.

Око по ноћи деси се и овом као и браћи му; дође аждаја са три главе, он тегне стријелу и окине јој двије. Но испред зоре, сјети се, да је заборавио кресиво узети, а знао је, да је погодба: ако ватру не запали, знак је да жив није. У том свом чуду опази далеко у планину ће гори огањ; он објеси стријелу о раме и крене се на пут. Кад је био у путу, нађе нешто ће преде бијело на црно, дан и ноћ. Он запита: ко је? а ова одговори: ја сам зора, која предем бијело на црно. Он јој запријети, да не смије свићати, док се он врати с огњем, па је свеже за јелу и настави пут. Дође код пећине и види, ће дивови пеку једног вола. Један дохвати да види је ли печено, а овај младић гађа му са стријелом месо у рукама, које одма испадне. Он чисто љутит покара се са осталим друштвом, но се и они сами зачуде. У то потрче на поље, ће нађу оног момка, па га упитају: чим је могао њима истргнути месо, а без пуцања; — овај им објасни сву ствар; а они њему рекну: да се у близу њих налази један велики див, који је на путу ухватио царску кћер и држи је за своју жену; и да се нико њему приближити не може од великих стража и једног пса, који непрестано на вратима стоји, но сад је добро, кад ти имаш ту пушкм, која не пуца њом ћеш убити пса, а ми посјећи стражу.

Отолен се они крену и дођу код дивеког шатора; цсето, чим их опази, залаје, али овај отегне стријелу и убије га; за тим посијеку стражу, која је спавала; дођу на врата шатора, момак онај посијече оба стражара и полако уљеже у шатор, под којим спаваше див са ђевојком. Момак овај, бојећи се од друштва свог — дивова, већ кад је све посјечено било, науми и њих не штеђети: Породу дивова једног по једног, као да му што поможу, и посијече све. Сад је било све готово. Примакне се одру дива, који је мирно спавао у наручја царске кћери, окине му главу, из које језик извади и узме са собом. Око одра су били ћердани, злато, прстени, драго камење и други накити, али он само узме три бурме и један ћердани и један ћердан. Ђевојку остави не пробуђену и не дирнуту.

Сад се врати у исту пећину, заложу меса, узме ватру и пође. На путу нађе Зору свезану, но сад је пушти да преде бијело на црно. Дође код свог оца, наложи ватру, у то му и браћа дођу и на истом мјесту оца укопају. —

На скоро за тим крену сва три брата путовати по свијету, јер су врло богати били. Случајно дођу у неку велику варош, ће је била велика царска свечаност. На путу је била велика трпеза, пуна пића и јела, за којом је морао сваки сјести да пије и једе и да каже сваки што му се год трефило у животу од рођења. Тако и наши дошљаци, чим су дошли, морали су сјести и причати њихово живљење. —

Најстарији поче причати спочетка, док дође, како је чувао оца и посјекао аждаји главу, коју покаже на трпезу. Цар рече да је добро учи-нио. Млађи т. ј. средњи брат готово као и старији каза, јер није имао што више. Цар му рече као и првом. Сад дође ред на најмлађег, који такође каза као и браћа му, али каза и то: да је посјекао много дивова, кад је ослободио царску кћер од њеног заручника — дива; и још вели, ако му се не вјерује, ево њени ћердани и бурме. Овај није знао да цар чини трпезу у знак радости његове кћери, коју су ослободили цигани и

однијели мртву главу дива, који је био заробио њу. Он је само причао истинито.

Кад царска кћи види своје бурме и претење, каже, да су њезине, али цигани су имали боље увјерење јер су донијели главу дива. Главни циго, који је донио главу дива, сједи уз цара, а царска кћи до њега, јер је цар био рекао: ко му избави шћер, његова ће бити жена, дакле — то је обећање припадало циганину.

Пошто овај момак види, да ће царска кћи бити циганинова, који се са његовом чергом разгаванио уз цара, рече: Честити царе! добро, ако је циганин избавио вашу кћер, и донио главу дива, ви ми реците: може ли бити глава без језика? Цар рече да не може. Онда момак овај извади језик из џепа, а у то погледају главу дива, у којој не бјеше језика. Сад цар види и увјери се, да је његову кћер момак овај избавио. Јадни циго у толико омаче искрај цара и врже да бјсжи, али залуд: „У лажљивца су крашке ноге,“ царске слуге похватају цигане, које цар нареди, да се избију и баче у мрачну тавницу, за то, што су га преварили. Момку он да своју кћер за жену, у тај се град настане, ће су срећно живјели уз царско кољено.

Приближежи: Н. Вукчевић — Сарап.

СРПСКЕ НАРОДНЕ ЗАГОНЕТКЕ *)

скупιο по Бос. Петровцу и околини: **Богдан-Крајишник.**

Пођо' сам, непослан, нађо' град незидан, у њем штап неђељан; — вели Бог: врзи то, то је мој потребач? (*Змија*).

На дрвету ватић батић кад дрветом шара-вара Бога моли, да јој шатић батић пане, да га попане? (*Жур и пресе*).

Ја зоба' грозд од Дунава до мора, ни се мога' назобати, ни крај себе другу дати? (*Ковски ђем*).

Поручује Цици-бан својој љуби на уван', дођи науздан, сав сам ти оглодан, са све стране до ребар'? (*Сијено очушано*).

Изађе фјата иза фатиграда, изнесе два ивера злата? (*Сунце, мјесец*.)

Саши' кошуљу од триста конаца у њу мећем кишиће путаца? (*Кукурузина*).

Шукће, пукће, шије гаће, путоваће? (*Дим*).

Шивен јаше на шивено шивену, шивеном капа до ушију клапа? (*Ђешник на лијесци*).

*) Види IV свеску „Луче“ ове год.

К Њ И Ж Е В Н О С Т

Ј О В А Н С У Н Д Е Ч И Ћ

српски пјесник

(Приложак биографији и оцјени књижевног рада његовог.)

Написао Том. А. Браћић.

Српски је народ велики дјелом и духом, јер ево нама још ни пуно стољеће, како се је Он пробудио из онога тешког сна, у који су га нагнали тешки ланци ропства, па је са јуначком мишицом својом раскинуо те тешке ланце и извојевао себи слободу, а са генијалношћу ума свога толико је крочио напријед на просвјетном пољу, да се он данас може мјерити и са оним народима, који су вјекovima радили на своме умном прогресу. —

Међу ону малу четицу пионера српске просвјете, који су са својом пјесничком лиром рјешавали дјела својих великих предака и храбрили подмладак српски на рад и витешку борбу, спада и омиљени наш пјесник Јован Сундечић.

* С R N O J E V I Ć

Јован Сундечић родио се је 24. јуна 1825. године у малом сеоцу Голињевоу код Лијевна у Босни. Породица његова старином је из Требјесе у Херцеговини, а води своје најближе поријекло од породице Шундића, која је имала свој посјед у Требјеси код Никшића. Неки од тих Шундића преселе се у Рисан (Risano) гдје се прозову Шундечићи, којој породици и данас има трага у Рисну.

Пошто су Турци освојили Кандију, уступе Млечићима територијум Имоцки до Посушја, које земљиште прозову: „Il novissimo agusto.“ Одмах око тог времена пресели се из Рисна у Имоцки Лесо Шундечић и тамо стече велико имање.

Унук Лесов родио је оца нашег пјесника, Пера, а Тодов стриц Филип родио је чувеног архимандрита Шпиридона Шундечића, који је са вице-адмиралом Сењавином отишао у Русију и кога Јоаким Вујић спомиње у својим „Путешествијима“ и Нил Попов у „Дјелима.“ Други син Филипов, Јоко, вјенчао се је са контесом Јанковићком, а кћер му Аница уда се за Јована Бована, и тако Шундечића породица сроди се са јуначком кућом Јанковића и познатим великим добротвором Бованом. Тодов син Перо пресели се у Лијевно и ту са братом Ристом отвори богату трговину, али усљед неке размирице између Фирдуса капетана Љеванског и Сарајевског паше Бушатлије, Перо је морао своју фамилију склопити у Голињево код Бушког блата. Ту у Голињевоу угледао је свијет

наш пјесник, од оца Пера и матере Илинке, која је била родом од Богдановића из Врлике.

Пошто су се ствари умириле, Перо фамилију преведе у Лијевно, али су Турци једнако зазирали од њега, јер им није годило да тако угледна и богата српска породица буде међу њима, те су је често узнемиривали, али се је Перо којекако гонио са Турцима, а да би са животом свога сина Јована био сигуран, одведе га у Имоцки и ту га остави код својих рођака премда му није било него двије године. Мало после и сам Перо морао је оставити Лијевно, јер се Турци договоре да га посијеку заједно са братом и све им имање плијене. То дојави Перу неки пријатељ, те он са братом једва жив утече, а све њихово велико имање, постане турски плијен, Тај догађај Јована је немилостиво дирнуо, те га се врло добро сјећа. „Уз оца сам ја — вели он — у таком сиромаштву проживио пунијех шест година и свега се и свашта натрпих.“¹⁾ --

Јован је још мало дијете показао да ће бити даровит, те има и једна епизода из његова дјетињства, која нас подсећа на ону са Симом Милутиновићем и Змајем, када је овај био дијете.²⁾ Неки старац из Љеванске околице дође у кућу родитеља Јованових и видећи малог Јована рече му мајци: „Послушај, пријо! сретан ти био овај ћетић; чувај га добро, јер ће из њега изаћи велики човјек,“ онда га пољуби и дарује му златни цекин. Прве своје науке Јован је почео учити у Имоцком код Фрањеваца и то се код њих учио талијански, а српски и словенски учио га је некакав калуђер из Главине, јер у то доба манастири су били средишта науке, а калуђери једини носиоци српске просвјете.

Имоцки је имао велики утицај на пјесничку душу Јованову, јер се он добро сјећа свога црквића до развалинама старог града Имоте:

CRNOJEVIĆ
BIBLIOTEKA
CRNOJEVIĆ
У цигломе даду,
Исплињих се њему
Горе на топану.“

Имоцки се допао њему готово онако, као што су се Бранку допали Карловци и убаво Стражилово:

„Готово сам цјелом
Италијом заша'.
Убавнијег миљка,
Н'јесам нигдје наша',
Мимо раскош-миље
Око Имоцкога
Од старине давне
Гљезда јуначког.“

Школовање Јованово у фрањевачком самостану јамачно је имало силног утицаја и на правац поезије његове; оно је учинило да он постане свом душом одан својој православној вјери и народности српској, а при том да ради и звуке своје лире посвети слози завађене браће Срба и Хрвата. — Зато га данас многи називају „пјесником брацке слоге.“ И

1) „Vienac“ год. 1839. стр. 357.

2) „Пјеванија“ Змај Јов. Јовановић, изв. 1882. стр. III. Сима је благословио Змаја да постане пјесником, а овај је старац то Јовану предсказао. Симину је молбу Бог примио и Змај је постао велики пјесник, а старчево се предсказање испунило, јер је Јован постао „великим“ и као пјесник и као раденик за бољу политичку будућност Српства.

заиста он је непрекидно истицао мисао о слози и брачкој заједници, као ни један пјесник и књижевник, све до дана данашњег и то све на штету своје популарности, јер се је због тога често пута замјерио и Србима и Хрватима, али он обично на та замјерања вели: Ја нијесам persona grata ни код Срба ни код Хрвата.... али ипак нећу оступити до свога гроба, од својих народно-политичких начела и назора, који су најпасиноснији по васколик ваш јужни народ.“ —

Јован је у науци напредовао врло добро, а уз то је још показао да има дара за цртање и разне резбарије, али на даље школовање и усавршавање готово није могао ни мислити, јер за то је требало материјалних средстава, а Јованов их отац није имао, пошто су му Турци све отели. Али баш када је он довршио своје школовање дође у Имоцки службеним послом Др. Божидар Петрановић и када он види Јована и његову даровитост препоручи оцу да га пошаље у манастир Крку, а он ће га одатле препоручити у богословско сјемениште у Задар. Онда је било узакоњено да сваки ученик, који је намјеравао поћи у Задарску богословију, мора у ма којем далматинском манастиру провести једну годину дана, ради боље спреме у читању и писању славено-српски, а такође и у вјежбању црвеног правила. Тако Јован оде 1842. год. у манастир Крку, а годину дана касније (1843. г.) буде примљен на препоруку Др. Бож. Петрановића и православно богословско сјемениште у Задар;³⁾ је му пок. архимандрит и професор Атанасије Чурлић одмах промијени презиме од Шундечић у Сундечић, те је то и до данас задржао. У задарској богословији Јован је наставио своју науку са онаком вољом, као што је и започео, а уз то се у то вријеме пробудила и његова пјесничка жица, те прве његове пјесме падају у времену око 1845. год. али те су пјесме, као у опће сви почеди свију пјесника, без веће пјесничке вриједности. Ти први његови покушаји штампани су у „Српској библиотеци“, Зборник далматинској,“⁴⁾ је су штампане и прве пјесме Петра Прерадовића, који је јасно огледа, да њихов ауктор жели ослободити се славено-српског језика, а запјевати чистим српским народним језиком, само што то није могао на чисто исказати, јер је већина нашег духовенства била против Вука — за стари правопис. —

Течајем његова учења у Задру, буде му понуђена обилата помоћ од далматинске владе, да иде у Мљетачку Академију умјетности и да се ту усаврши у сликарству или вајарству, али ту понуду он одбије. Његова пјесничка душа бјеше наша дивно земаљско биће, које га је дизало у више сфере, у сфере чисте идеалне љубави, коју само тако силно пјесничка душа осјећати може. То дивно земаљско биће била је Јелисавета, кћер Задарског грађанина Марка Никића и Роксанде рођене Жежељ. Она је била нашем Јовану оно, што је била Данте-у Беатрича, Петрарци Лаура, а нашем Змају Ружица. Она му је из руку истргла сликарску кичицу, са којом би можда постао српски Рафаел, те је замијенила са пјесничком лиром. —

Не хтјевши Јован оставити своју „изабрану“ одбије помоћ далматинске владе за мљетачку Академију и остане у Задру, те доврши богословске

3) Јован Сундечић из чисте захвалности према нашем умном књижевнику, а својом добротвору Др. Б. Петрановићу, отишао је и сепаратно издао његов живот и заслуге, које је својом роду учинио.

науке 1848 год. Те исте године спјева он пјесму морално-духовног садржаја: „Ананије и Сапфира“ и то је прва повећа пјесма, са којом се је он усудио изаћи пред читалачку публику.

При концу октобра 1848 године ожени се и одмах по том ступи он у свјештенички чин, те оде у Пероје у Истру за парохијалног капелана и учитеља перојске дјеце. У Пероју су гласније завоњели звуци његове лире, јер одатле имамо читаву збирку његових пјесама, које је издао у Задру 1850 год. под именом „Срце“. То су већим дијелом лирске пјесме домљубног и алегорична садржаја, а имају мотив народних пјесама. Оне су сличне како по спољашњој форми тако и по садржају са почетним пјесмама Петра Прерадовића, само што су у Сундечића углађе-нији стихови⁴⁾.

У 1850 год. буде премјештен у Жегар, а 1852 у Скрадин, гдје је провео као администратор парохије готово до 1854 год. За вријеме свога боравка на парохијама Јован се је неуморно трудио, да се што боље усаврши у богословским наукама, те је ради тога у брзо свратио на себе пажњу надлежних власти — духовне и политичке и ове видећи, да је он способан за нешто више, него што је рад пароха, именују га за професора богословског сјеменишта у Задру при свршетку 1853 год. Са добитком професуре Јован је стекао пространије поље за свој рад и хоризонт његова знања знатно се је проширио, а његова пјесничка душа добила је нов помет. Готово сви тадашњи српски и хрватски часописи доносили су његове пјесме, а особито је марљиво радио на: „Српско-далматинском Магазину“. Из тога су доба његове збирке пјесама: „Низ драгоцјеног бисера“, који је по том помножен вишом половином и издан на Цетињу 1866 год.; „Цвијетче“ и дивне: „Носовске даворице“, које су име Јованово метнуле међу имена наших првих дивних дјелица којима је Јован Сундечић пјевао своје пјесме и вршио своју професорску службу, биле су такове, да се он морао бацити и у коло политичке борбе, јер је још 1855 год. примио се сурадње на службеном листу „Glasniku dalmatinskom“, коме је био и уредник de facto, а Ант. Казали pro forma. 1860 год. добије он тај лист са свим у своје руке, за то што је влада у погодби с њим усвојила клаузулу, да ће он моћи доносити у „Glasniku“ све оно, што буде ишло у интерес нашег народа у Далмацији, на темељу чега наш Јован посвети одмах четврту страну „Glasnika“ само народној књижевности. Јамачно је влада у овој прилици рачунала на Јованову обљубљеност у народу, те је са њиме имала особите комбинације, али прави пјесник не умје бити про-

4) Сундечић:

Морнар и рибица.

„Морнар спусти удицу,
Да ухвати рибицу,
Па рибици говори:
Рибчице, рибчице!
Ево теби удице“ . . . . .

Прерадовић:

Ружа и љубица.

„Тужила се љубица
Посестрими ружи.
Благо теби сестрице,
На високом бусу,
Тешко мени сироти
У травици ниској“ . . . . .

дана душа — не умије бити подал, зато и Сундечић вољедо оставити лист, него слушати за собом узвике „regeat!“, што и учини 1861 год. Оставка на уређивању „Glasnika“, канда бјеше извукла пјесника из ширег кола политичке борбе, али на мјеродавном мјесту она је морала учинити хрђав утисак и пјеснику донијети хрђаве посљедице, а тим прије што се је тада радило на реорганизацији богословског сјеменишта, коме је он био професор.

Године 1860 спјева Јован свој познати лирско-дидактички спјев: „Вршидба“ за „Album“, који је приређиван у славу стогодишњице Андрије Качића. Тај је спјев круна све његове појезије, а ремек дјело у нашој књижевности, које брилира у њој напоредо са првим умним производима наших ђенија⁵⁾ Ту пјесник кличе:

„Амо браћо с Драве до Балкана,
Са Дунава до Јадранског жала,
Којима је судба намјенила,
Живот и смрт, славу и невољу,

Наше бједе од прастарих доба,
Јест неслога проклета од Бога.“

Годину дана касније Јован Сундечић преведе трагедију „Саула“, дјело италијанског пјесника В. Алфијери-а, које по суду културних историка спада у најбоље умне производе тога великога човјека — како га зове др. Ј. Шер. 1863 г. изда Сундечић збирку својих патриотских пјесама и покрене белетристички лист „Звиззду“. Ове исте године оде он препородитељу хрватске књижевности Луд. Гају, који га бијаше позвао још под јесен 1861 да му пред уређивање „Danice“, али кад види да би Гај рад био дати му „Caroline Kosove“, не отједне се тога примити, него се врати опет у Задар. Ове године изда „Народни Календар“ за 1863 и 1864 год. као почасни секретар новоустановљене „Matice Dalmatinske“, коју је са великијем трудом установио наш др. Бож. Петрановић.

При свршетку 1863 г. престане његова катедра при задарској богословији и он остане са свим без службе, да трпи највећу оскудицу и да се пати са својом породицом. Тада га стиже она црна сјенка несреће, која вјерно прати све велике људе, а особито љубимце муза, али своје боле носио је ћутке, као да се је чврсто држао начела француског пјесника: Leconte de Lisbe-a:

„Je ne leverai pas ma vie à tes huées,
Je ne danserai pas sur ton tréteau banal
Avec tes istrions et tes prostituées...“

Једва ако је он болове свога срца повјеравао својој лири, али их лира није издавала, кас тужне звуке увријеђена срца, него као одважне повике јунака, који јури кроз засједе непријатеља:

„Кланац је до кланца
Пун засједа кобних,
А шанац до шанца
Пун душмана злобних:

5) „Вршидба је дочекала до сад шест издања и превео је на талијански језик Marko A. Vedović, али са врло slabим успјехом.

Јунак дига чело,
Па неће да лута;
Папријед ступа смјело,
Крчек себи пута...“ —

То су звуци пјесника-јунака, који и у најкритичнијем часу не страхује, него се бори; и збиља Сундечић не клону духом, него у најосуднијем часу изда претплатни позив на своју епску пјесму: „Крвава кошуља“ и његов народ одазове му се са преко 5000 претплатника — ријетким одзивом и код далеко просвећенијих народа.

Охрабрен он са таким сјајним одзивом и материјално потпомогнут крене он на триумфални пут са Мих. Павлиновићем и пропутују Тријест, Љубљану и све српске и хрватске земље. На овоме се путу упознао са познатим хрватским мџеном Ј. Штросмајером, са којим је остао у великом пријатељству све до 1894 године, а те године преузвишени Надбискуп охладнио је према нашем пјеснику, јер се је овај изразио у „Narodu“ против такозваног хрватског „Државног права“, кога Надбискуп заступа, али га ипак Сундечић поштује као правог великана и великог свог добротвора, ма да не стоји с њиме више ни у какву одношају. — Кад је Ј. Сундечић на овом путу походио у Биограду Књаза Михајила, Књаз му обећа професорско мјесто, али када га Књаз црногорски Никола I. позове за свог секретара, он се остави на кане да иде у Србију за професора, него у октобру 1864 са свим дође на Цетиње. На Цетињу није био скучен оковима цензуре, као у Задру, те је уз тешку службу књажевог секретара, наставио и књижевно-просвјетни рад пок. С Милутиновића и Д. Милаковића, те га одмах видимо, ће преко издавача „Орлић“ за 1865 год. од кога је издао седам књига. — У истој овој години Његово Височанство Књаз Никола одликује га орденом Даниловог реда III. степена, пошто се бјеше вратио из Прага, гдје је купио свих пет је издавањем за државну штампарију, и за малу суму новаца снабдио штампару са свима потребним справама. —

Када је Сундечић дошао у Црну Гору одмах је видио да сва околица Књажева нагиње к француској и Наполеону III. Та се политика укаже њему врло штетном и погибелном за Књаза и његову државу, те одмах Књазу Николи I. предложи програм, кога се имала држати Црна Гора у своме политичком раду и који је концентрисан у ове три тачке: 1) Најискренији брачки одношаји са Србијом; 2) покровитељство Русије и 3) добри и пријатељски одношаји према Аустрији због своје трговине с њоме.

Са тим се је Сундечић осамио, али је ипак одважно војевао за свој програм и успио је само у то вријеме толико да се два владајућа дома српска -- Петровићи и Обреновићи окуме. Друге тачке његова програма кашње су се оствариле и данас потпуно оправдале програм нашега пјесника који је у оно доба младоме Књазу био све и сва: секретар, министар, савјетник и пријатељ, као што се је исти Књаз у једној прилици о њему изразио. Сва је прилика, да је због овога разлога Сундечић под јесен 1867 год. оставио Црну Гору, а преселио се Биоград. Овај одлазак са Цетиња није пјеснику ни мало био мио, а тим прије што је код младог Књаза уживао велико повјерење, јер га 1866 бијаше одликовао и са сребрном колајном „за храброст“, али је морао одлазити или радити за програм, који је био у контрасту са његовим начелима. У Биограду обећају Сундечићу професорско мјесто и одмах му даду плату, али су некако са обећатом

професуром одуговлачили, што је пјесника страшно љутило ⁶⁾. У томе 1868. године. Књаз Никола I. са цијелим Сенатом позове га на Цетиње, коме се позиву он радо одазове и врати се поново у Црну Гору, гдје заузме своје старо секретарско мјесто са насловом Дворског секретара. Ту је пјесник наставио свој прије започети рад, крчећи пут просвјети и савјетујући младог Књазу како у просвјетном, тако и у политичким стварима. Тај његов, по цијело Словенство, корисни рад није могао проћи, а да се не примјети и ван граница српских земаља; и збиља руски Цар Александар II. који је знао и цијенио његов успјешни рад, пошаље му по Књазу, када се враћао из Петрограда почетком 1859 год. орден св. Владимира, а сам пак Књаз том истом приликом одликује га дијамантеким прстеном. Те исте године Српско Учено Друштво изабере га за свога почасног члана, усљед чега је опет био наменован 1893. почасним чланом Краљевске Академије у Биограду, а цетињски Митрополит Иларион Рогановић, признавајући његове заслуге, које је за православну цркву у Црној Гори стекао, произведе га на степен протопресвитера са правом да може носити напрени крст.

У истој 1869 год. Сундечић буде послан у Беч, да се са протом Рајевским посавјетује о саставу штатута за богословску школу на Цетињу, те пошто Рајевски не прими његове модификације, прими налог од Књазу, да он сам цијели штатут изради, који је потом од Св. Синода у Петрограду прегледан и потпуно одобрен био. Вративши се Ј. Сундечић из Беча, по жељи Књазу Николе оснује он 1870 год. лист „Црногорац“, који је почео излазити 1871., а послаје и књижевни лист „Црногорку“, којим је нашао уредника у особи Сима Поповића, данашњег министра просвјете и црквених дјела у Црној Гори; а и сам је много радио на тим листовима.

У течају 1871 год. од Св. Црногорске владе у Беч и ту са аустријском владом склопи: 1) Поштанску конвенцију; 2) Конвенцију за узајамно предавање злочинаца у општим кривицама (осим војника); 3) Конвенцију за продају аустријских војни у Црној Гори; и 4) Одобрење предлога за грађење цесте од Котора до Станице. И од Станице до Цетиња и Ријеке Црнојевића. Све је ово било од превелике користи по Црну Гору, и то је Сундечић извршио на опће задовољство своје владе, те га његов витешки Господар Књаз Никола I. одликује крстом Данилова ордена II. ст.; а руски Цар Александар II. подари му бриљантни прстен са сафиром, ради пјесме испјеване о крштењу Књазу Нашљедника Данила, које му је исти руски цар био кум.

У мају 1872 год. Сундечић је ишао на политехничку изложбу у Москву, као црногорски делегат, те се је том приликом упознао са многим књижевницима и политичарима славенским. Славјанско друштво „Св. Бирила и Методија“ у Одеси цијенећи његов благодетни рад за срећу Славенства именовало га је за свога редовног члана, а 1874. упутило му је дивну адресу и послало скупоцјени златни протојерејски крст са ланцем: „Протопресвитеру Јованну Сундечичу отъ Его почитателей. Одесса, Августъ 1874.“

Усљед прекомјерног политичког и књижевног рада Јован Сундечић веома ослаби физички и канда катастрофа бјеше близу, али витешки Госпо-

6) За вријеме свога бављења у Биограду Сундечић је сјењао више пјесама у „Вили“ Стој. Никовића, аду му је најбоља сатира „Чича Гога“ која је учинила велики утисак на сву тадашњу српску читалачку публику, јер су у њој на врло вјешт начин исмијани сви онд себичњаци, који говоре да није нико Србин ко се не роди у Србији.

дар Црне Горе није пустио пјесника, да пропдне под теретом своје тешке службе, него му одмах да допуст и материјалну помоћ, да се опорави, те је Сундечић безбрижно могао мијењати мјеста у питомом Приморју и дијечити се. Али пошто се никад није могао потпуно опоравити, то га је Кијаз Никола I. на његову сопствену молбу пензионирао 1874 год. са насловом почасног секретара; а руски цар-мученик Александар II. узевши у обзир његове радове за опћу срећу свих Славена, додијелио му је доживотну годишњу пензију од 600 рубаља у сребру, коју му је опет Цар Александар III повисио на 800 рубаља. —

И ако је Сундечића прекомјерни рад нагнао у стање мира и здравље му порушио, ипак није умукнула његова пјесничка лира, него нас њезини звуци непрестано забављају и загријевају. 1875 год. издаје он фантастичну пјесму: „Нови пакао,“ којој је узео за мото: „Indi un altro vallon mi fu scoperto“ из Дантове „Divina Commedia,“ а 1877. познату легенду: „Була Баја Пивљанина,“ која се одликује како лакоћом стиха тако и са вјерним описом јуначког карактера Бајова и његове Милице. Год 1882. издао је збирку пјесама: „Љубав и Цвијеће“ и 1883. епски спјев: „Анђелија Косорића.“

У 1884-ој год. пјесник дочека тако велику жалост, којој је ријетко наћи примјера, јер му неумитна смрт покоси два сина: Велимира и Пера, докторанда московског факултета, у цвијету њихове младости. Да би јадни отац растјерао преголему тугу рањеног срца свога, прихватио је у старачке руке своју лиру, и сад она лира, чији су звуци звонели као глас витеза, који без страха јури у редове непријатеља отаџбине своје; одаде нам тугу пјесниковог срца и заплака се, ал тако тужно и жалосно, да се у тузи остарјелог пјесника и наше срце болно цијепа. Тако постаде: „Тужна књига“ или „Одисаји родитељског срца“ збирка пјесама пуних туге, која у нама буди живо сјущење тугу, за изгубљеним породом пјесниковим. У тој су књизи и пјесме Пера Сундечића, које је тужни отац прикупио и на свијет издао 7).

Године 1886 буде Сундечић послан у Рим, као нарочити изасланик и пуномоћник прнгорске владе, да склопи конвенцију између своје владе и римске столице (курије) о установљењу римокатоличке епископије у Бару. Ту конвенцију склопио је, потписао и ратифицирао Сундечић са кардиналом Л. Јакобинијем на велико задовољство своје владе, те га за то папа Лав XIII одликује велекрстом (grand croix) св. Гргура Великог, а

7) Какав је ненакнадни губитак изгубила српска појезија са овим рано преминулим пјесником најбоље нам свједочи његова пјесма: „Пјесник“ (види: „Slovinac“ 1833. стр. 359). У „Пјеснику“ је покојни Пера највјерније себе насликао, баш као ио инглешки пјесник Шелеј у својој елегји: „Adonais.“ Његова мисао:

„Час се к плавом небу диже,
Час у слатко чувство тоне,
Час се спушти, час се губи

Као р'јека на притоке
Душа му се свуд разлјева:
С зором руди, с цвјећем мири,
С громом грми, с муњом с'јева.“

Али смрт не даде тој слободној мисли пјесничкој да пролети куда је смјерала, а душа она, која је имала најузвишеније идеале, може са задовољством еслушати и гледати, како српске музе пјевају пјесме „јадиковке“ и ране сузе на гробу прерано умрлог пјесника. — Чини ми се да покојни Пера шћаше бити српско Мароди.

Књаз Никола I окити га II степеном Књаз-Данилова реда по новоме штату. 8) Најзад његове прси краси и бронзана медаља из рата за ослобођење од 1875—78 г., коју је добио у име награде за неку врло деликатну мисију, а 1897 одликован је од српског Краља редом св. Саве I степеном. Од 1885 до 1888 год. спјевао је Ј Сундечић више омањих пјесама, међу којима су особито дивне „Идилне елегije“¹¹ а 188 спјев „Сјетва,“ која сада чини једну цједину са „Вршибом.“

Год. 1893 од њега имамо више пригодница, као о прослави Гундулићевој и стогодишњици Симе Милутиновића, а те исте године излази и његов зборник еротичких пјесама: „Миље и Омиље“ — највећа збирка пјесама те врсте, што је има у српској литератури.

Год. 1896 Сундечић је спјевао три пригоднице, које су пјесниково име пронијеле и прославиле по свему свијету. То су „Химна“ о крунисању руског цара Николе II у Москви, коју је руска журналистика на свој језик превела и са врло симпатичним ријечима пропратила; „Пригодница“ о вјеридби Књагињице Јелене са италијанским Краљевићем Виктором, која је пјеснику стекла велики глас у Италији; и „Славоспјев“ у славу двестогодишњице Владјаућег Дома Црногорског Петровић-Његош, која се одликује са бујношћу израза и љепотом стиха.⁹⁾ — Вриједна је спомена и Сундечићева „Просвјета,“ лист за цркву и школу, који је он уређивао од 1892—1895 год. и била је нашла великог одзива код свега Словенства, а особито у Русији, те су најбољи руски журнари поклањали јој пажњу доносећи рецензије о њој. —

Са приложком биографији Јована Сундечића, за сада смо готови, а сад треба да се осврнемо, на његову појезију, јер до сада смо само ређали његова пјесничка дјела хронолошким редом, како су на свијет издавана, без опширнијих напомена о њима.¹⁰⁾

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
CRNOJEVIĆ

8) Приликом склапања ове конвенције пјесник је претрпио много пријекора од нашег српског новинарства, које није познавало потпуног слога ове конвенције. Тек када је по овој конвенцији почела служба римске цркве у Црној Гори, на словенском језику, увиђена је важност конвенције

9) „Matica Hrvatska“ прикупила је и издала „Izabrane pjesme“ Јована Сундечића 1889 год. у којој је слика пјесникова са биографијом и предговором од Х. Бадалића.

10) И страна се литература освртала на Сундечићеву поезију, а особито руска, чешка и талијанска. Руски критичари: Ламански, Нипин и Макушев име његово међу имена првих словенских пјесника. Инглески часопис: „Life“ од 1893 донио је пријевод трију Сонета Сундечићевих, пјеснику Тенисону.

ПРЕУЦВИЈЕЉЕНОМ
ФИЛИПУ РАДИЧЕВИЋУ
ДВОРСКОМ ПРОТОЂАКОНУ И СЕКРЕТАРУ МИТРОПОЛИЈЕ
ПРИЛИКОМ СМРТИ ЊЕГОВОГ ЈЕДИНЦА

Ђ У Р А *)

Сузе твоје немају мараме,
Жао нам је, духовниче врли!
Твоје срце покри вео таме,
Јер јединца нема већ да грли.
Над животом црна смрт се врти —
А из смрти живот опет цвјета,
Сад твој *Ђуро* у долини смрти
Пресађен је са овога свјета.
Ти га посла на наука врело,
Кога има Москва златоврха —
Те му сада она скрива тјело,
Ах! прерано, смрт му живот скрха.
Он бијаше искра твога дома —
Па њу крилом смрт утули клета;
На глас смрти страшније од грома
Не спријечи даљина те свјета.
Тек јединца да видиш љубљена,
Не би ли га пољуб диг'о врући —
Он ти даде цјелива студена

*) Медицинар Ђуро Радичевић, по свршетку матуре у прошлој години, отпутовао је са Цетиња у Москву и уписао на први курс медицине, ње је отпочео науку и гледао резање мртвих трупова у анатомичком театру. На први мах из осјетљивости постане нерваан и разбије му се сан, кроз цијелу зиму. Слабо успијевајући у науци паве у анатију, па, желећи знати, какав је успјех учинио за годишњи испит замоли професоре, да му учине тајни испит, на којему из ботанике паве. Стидећи се слабога успјеха, из осјетљивости пође из своје кувартире у *Петровско-Разумовски парк*. Узме револвер, те у густој шуми тога парка 29. Априла у уторак себе на мртво убије. Покојник је пренешен у Српско Подворђе, те је у четвртак 8 Маја, уз пратњу својих другова, Архимандритом Кирилом и руским свештенством сахрањен на *Ваганьковско гробље* уз присутност тужнога оца и његове сестре, који су у Москву пошли, да га мртва виде и сахране.

Као залог да не оће кући. —
 Оросише студено му чело
 Из твог ока многе вруће сузе,
 А његово млађано тијело
 Гроб прехладни занавијек узе.
 Москви светој даде аманета,
 Да му земља буде њена лака, —
 На гроб да му с високих кубета
 Шаљу вјечно свога сјајног зрака.
 Овај свијет сав у вјечност рони,
 Хвала Богу на свакоме дару;
 Знатни оче! духом нам не клони
 Већ још служи светоме олтару!...

Цетиње.

Р.

 NACIONALNA
 BIBLIOTEKA
 CRNE GORE ĐURĐE
 CRNOJEVIĆ

К Њ Ж Е В Н И О Г Л А С

„ХАЈДУК НИКАЦ СТРАХИЊА ПОДГОРАНИН,“

ПОЗОРИШНА ИГРА У ТРИ ЧИНА

од † ЂУРА Т. ПЕРОВИЋА.

Овако се зове драматски спис, који је покојник на смрти тужном брату оставио међу многим својим омањим књижевним радовима.

Под притиском душевног бола за својим незаборављеним братом, највећа његова радост била, да ово његово посмрче угледа бијела свијета.

Зато најучтивije призивам у помоћ све покојникове и моје пријатеље, да се заузму око скупљања и штампања, јер сам дјело намислио брзо штампати. Изнијеће до 5 табака велике осмине, а цијена 50 новчића.

Скупљачима уобичајени рабат.

Умољавају се сви српски и хрватски листови, да изволе овај оглас прештампати.

Цетиње, 14 Јулија 1897.

Професор Лазар Т. Перовић.